

In dit nummer o.a.:

- Ouderdag bij het Korps Mariniers ● De stem en het oog van de oorlog ● Verveling onder dienstplichtigen ● De vrijheid van geweten ● De vertekening van de vrede ● Talk radio ● Popplaten ● West en Oost ● Slapen ● Grande Parade du Jazz ● Stoppen? ● Boeken

Abonnementsprijs f 15,- per jaar,
te storten op postbankrekening
480414 t.n.v. Hoofdraadsman Hu-
manistisch Geestelijke Verzor-
ging te Zeist.

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Wim Heij (voorz.),
Carine van Hinte, Wim Reinders,
Hans Schonk, Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Theo Carree, Arend van Dam,
Evert van Dijk, Gerard van Erke-
lens, Karen Heij, Pieter de Jager,
Willy Lohmann, Frits Maas, Len
Munnik, René Nauta, Leo van Op-
zeeland, Cor Out, Tom Pauka,
Freek Pol, Rien Robijns, Karel
Roskam, Paul Rutten, Klaas Soes-
beek, Jan Stoof, Wessel Visser,
Hans van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassau-
laan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-
14436.

Inhoud

West en Oost	2
Ouderdag bij Korps Mariniers	3
De stem en het oog van de oorlog	5
Gedicht/Prikkels	6
Popplaten	7
De vrijheid van geweten	8
Talk radio	10
DE VREDE/1ste LES (poster)	12
Geknipt voor u	14
Verveling onder dienstplichtigen	15
Slapen	16
Een beetje oud	17
Grande Parade du Jazz	18
Vragen staat vrij/HV-berichten/ Stoppen?/Lezers schrijven	20
De vertekening van de vrede	21
Boeken	22
Willy Lohmann	24

Foto's:

voorpag.: Klazien van Brandwijk-
Wiltjer,
pag. 17: Gerard van Ekelens,
Tekeningen: pag. 9 en 15: René
Nauta.

West en Oost

Dat het Oostblok als een mogendheid voor ons Westerlingen een bedreiging moet vormen wordt er al vroeg ingepompt, ook in de militaire dienst. Wanneer je de levensomstandigheden van een gemiddeld Oostblokland in ogen-schouw neemt, geeft dat niet alleen sombere gevoelens, maar lijkt een vermeende bedreiging die van deze landen zou moeten uitgaan, nogal belachelijk. Een bezoek aan Rusland enige tijd geleden heeft mijn visie op dat land behoorlijk veranderd, ondanks dat ik met depressieve gevoelens weer thuis kwam na wat ik daar gezien en gehoord had. Van het zien van lange rijen mensen, wachtend voor een schoenenwinkel word je niet vrolijk.

Onlangs vertoefde ik een paar weken in Hongarije en ook daar werd ik niet vrolijker van, zij het weer om andere redenen als in Rusland. Maar tot mijn niet geringe verbazing bleek in Hongarije vrijwel alles te koop te zijn. Zelfs de LP's en CD's van Michael Jackson, Modern Talking, U2, Sting, e.a. Weliswaar tegen krankzinnige prijzen. De prijs van een LP staat gelijk aan een dagloon en van een paar schoenen gelijk aan een weekloon. Maar toch, voor wie een tweede of zelfs (!) derde baan heeft kunnen deze goederen worden aangeschaft. Wanneer je dan beseft dat deze spullen door de meesten van ons in een handomdraai gekocht kunnen worden, kom je al gauw tot de slotsom dat de Oostbloklanden er alle baat bij hebben om zich op het Westen te oriënteren, wat Hongarije dan ook heel voorzichtig doet.

Dat men zich daarnaast ook nog met vredes- en milieuvraagstukken bezighoudt, had ik in al mijn naïviteit niet kunnen bevroeden. In Boedapest bezocht ik een expositie, waarin men niet alleen liet zien wat er met de aardse bewoners aan de hand is en wat de gevolgen zijn van hun handelen, maar ook dat men zich behoorlijk druk maakt over bewapening en de armoede in de wereld. Een expositie waar ik getroffen weer uitkwam en me vervolgens bewust werd van onze gemeenschappelijke zorgen om de toekomst.

Hongarije, een land met meer dan 10 miljoen inwoners, die net als wij van hun land en kinderen houden en gericht zijn op een toekomst in vrede. Wie had dat gedacht!

Wanneer je dit overweegt kom je al gauw op de vraag (los van allerlei poli-

tieke hersenschimmen): Wat verdedigen wij eigenlijk? Onze vrijheid? Inderdaad, dat is wat wij verdedigen. Maar dan is het ook zinvol om eens een aantal zaken te benoemen die met die vrijheid in verband staan. Vooral omdat het al te naïef zou zijn, volgens mij, om te volstaan met het idee dat we ons tegen het kommunisme (wat dat ook moge wezen) moeten verdedigen. Wij verdedigen uiteindelijk ook de vrijheid dat: jongens die van jongens houden en vrouwen die van vrouwen houden hun leven kunnen leiden zoals zij dat graag wensen. Wij verdedigen ook de vrije-markteconomie, de pers- en meningsvrijheid. Maar óók de prostitutie, de armoedige levensomstandigheden van uitkeringsgerechtigden, alleenstaande jongeren en studenten (die het niet beter hebben dan iemand die in een Oostblok-land leeft). En wij verdedigen natuurlijk ook de vrijheid om je al dan niet met alcohol of drugs van het leven te beroven. Al deze zaken worden ook door ons leger verdedigd/beschermd.

Of bovengenoemde zaken een oorlog rechtvaardigen, wanneer deze vrijheden in gevaar komen, weet ik niet. De uiteindelijke vraag die overblijft is of wij onze Oosterburen nu werkelijk als vijanden moeten zien. Van wat ik nu in het Westen gehoord heb en in het Oosten gezien, lijkt mij dat idee tamelijk absurd en achterhaald.

Terugkomend op die expositie.

Bij een foto van een uitgemergeld negerkindje, luidde de begeleidende tekst (Hongaars, Russisch en Engels): "In elke minuut worden meer dan 1,3 miljoen dollars besteed aan bewapening in de wereld. In diezelfde minuut sterven er 30 kinderen in de arme landen, waarvan het merendeel sterft van honger en ondervoeding".

Bij een uitgemergelde man, gevangen in een muizenklem, luidde de tekst: "Er zijn meer mensen met honger in de wereld dan ooit tevoren. En hun aantal stijgt elk moment. Zij hebben gebrek aan water, veiligheid, een huis of hout voor een vuurtje om op te koken".

Zonder mijn ogen te sluiten voor alle misstanden die er in het Oostblok voorkomen, ben ik ervan overtuigd geraakt dat het Oostblok eerder onze warme vriendschap verdient dan andersom. Daar is iedereen mee gebaat, ook het leger.

Freek Pol

Ouderdag bij het Korps Mariniers

"... maar wat als er echt wat moet gebeuren?"

Als ik om een uur of acht de Van Ghentkazerne oprijd, lopen de EVO-ers al in baratheca. Zo te zien is iedereen nog even bij de kapper langs geweest. Ook het kader heeft het gevechtspak verruild voor het nette pak. De eerste familieleden zijn blijkbaar al aanwezig. In de exercitiehof wordt de koffie en thee klaargezet, de microfoons nog eens uitgetest. De ouderdag kan beginnen.

Tegen negen loopt de exercitiehof al aardig vol. Zonen verzorgen de koffie voor ouders en vriendin. Zij zijn nu de gastheer. Alles draait om hen. Na zestien weken van zweten, zwoegen, schelden, huilen, lachen, tijgeren, speedmarsen, klimtoren, hindernisbaan, bivaks, Texel en ENDEX (eindoefening) is het zo ver. Ouders en vriendinnen mogen een kijkje komen nemen bij de EVO (Elementaire Vakopleiding) van het Korps Mariniers.

In de week voor de ouderdag is het een gezellige drukte bij de EVO. De spanning van voor de ENDEX is verdwenen. Het kader is tevreden. Een enkeling heeft het niet gehaald. En natuurlijk vóór de ENDEX waren de klassen al wat uitgedund. Sommige jongens zijn in de eerste weken al vertrokken, of naar de vloot, of helemaal de dienst uit. Zij die zijn overgebleven zijn blij, sommigen trots. Een enkeling was vantevoren al vol vertrouwen: 'alleen een mutatie kan mij nog tegen houden'. Bij iedereen is nu het overheersende gevoel: 'ik heb het gehaald, WIJ hebben het gefikt'. De zere voeten, de slapeloze nachten en de eindmars, ze lijken vergeten. Een enkeling loopt dan nog op sportschoenen: 'een peesonsteking, verrekte enkelbanden of een paar blaren die nog niet echt genezen zijn. Valt wel mee!' Op de ouderdag zijn die sportschoenen zeker vervangen door glim-

mende kistjes. Iedereen is betrokken bij de voorbereiding van de ouderdag. Dan moet alles perfect verlopen.

Betekenis voor de jongens...

Een paar weken geleden tijdens een g.v.-les hadden we het over de ouderdag, de betekenis ervan.

Peter zei toen: "Weet je, ik ben in januari met mijn opleiding gestopt. Ik zag dat totaal niet meer zitten. Ik moest op mijn tenen lopen. En waarvoor? Omdat mijn vader graag wil dat ik het later beter heb dan hij. Dat is aardig van hem, ik weet het. Maar ik baalde van school, ik baalde van die druk van thuis. Ze zijn thuis nu dus helemaal niet blij met mij. Wie gaat er nu voor vier jaar in dienst? Ze geloven eigenlijk niet dat ik het haal hier. Maar ik zal ze het laten zien. Op de ouderdag zullen ze trots op me zijn en moeten erkennen dat

Foto's Klazien van Brandwijk

Losse flodders

ik toch iets kan. Iets waard ben."

Voor John ligt het anders: "Mijn vader is supertrots op me. Dat ik het gehaald heb om als ZM-er bij het Korps te komen. Als ik mijn dienstplicht erop heb zitten teken ik misschien wel bij. Volgens mijn vader is dat goed voor mijn toekomst. Ik hoop dat ik op de ouderdag mee mag in de heli. Dan heeft hij nog meer te vertellen op z'n werk."

Martin, die z'n middenvoetsbeentje had gebroken en nu bij deze opleiding geplaatst was, ziet de ouderdag als de afsluiting van een moeilijke en zware periode. "Ik geloofde er al bijna niet meer in. Als ik de ENDEX haal en dus de ouderdag, dan weten ze thuis wat ik er allemaal voor heb moeten doen en laten. Mijn vriendin zal het fijn vinden als ik beëdigd wordt. Zij weet hoe belangrijk dat voor mij is. Mijn moeder heeft niet zoveel op met soldaatje spelen. Zij denkt vaak over de toekomst. Als het ooit echt oorlog wordt. Ze komt wel mee. Ik ben benieuwd wat zij er van zal vinden."

"Mijn vader kan eindelijk eens zien dat de opleiding bij het Korps toch wel heel wat anders is dan bij de landmacht. Ik word af en toe niet goed van die verhalen van hem. Hoe zwaar hij het wel niet gehad heeft, en dat het in zijn tijd toch wel heel wat anders was. Ik ben nu al benieuwd naar zijn gezicht als ik van de klimtoren kom. Mijn moeder heeft beloofd dat ze een foto van zijn gezicht zal maken", aldus Cor.

Patrick: "Ik weet niet of mijn ouders

Raketten?

meekomen. Ze moeten de zaak dan sluiten. Ik zou het wel graag willen. Mijn vriendin komt wel. Misschien dat ze dan een beetje begrijpt waarom ik bij het Korps mijn dienstplicht wil vervullen. Ik wil graag naar de West, maar dat ziet zij helemaal niet zitten."

"Voor mij hoeft het allemaal niet zo'n ouderdag, laten zien wat je kunt. Flauwekul. Je kunt toch niet laten zien hoe het was op het schietbivak, met al die regen? Of toen met dat enkele-man-bivak. Nee hoor, alleen de leuke dingen kun je laten zien. Dacht je nou echt dat ze daar respect voor hebben. Mijn vader komt niet eens. Die vindt het flauwekul", zegt Jack.

"Maar wil je dan niet dat hij komt?", vraagt Patrick verontwaardigd. "Ook al vindt hij het flauwekul. Hij kan toch naar jou komen kijken!"

"Ach, natuurlijk wel, maar ik ga niet voor hem op de knieën. Als hij niet wil komen, komt hij toch niet."

...en voor hun ouders

Terwijl ik met een bekertje thee in mijn hand de hal doorkijk schieten deze verhalen me weer door het hoofd.

Gek eigenlijk. Zestien weken geleden liepen ze ook in deze hal. Toen in burgerkleding, lange(re) haren, een weekendtas en een onzekere blik. Nu zelfverzekerd, gemilimeterd haar en in het begeerde pak: de baratheal!

De commandant komt binnen en houdt een toespraak. Over de opleiding, over de geschiedenis van het Korps, over de toekomst. De besten van de opleiding worden naar voren gehaald, krijgen een kado.

De groepscommandant stelt het klassekader voor en legt uit wat de verdere gang van zaken is.

Het Tambour- en Pijperkorps verzorgt een optreden.

Iedereen lijkt enthousiast.

Jack komt z'n vader aan me voorstellen. "Ach mevrouw, ik wilde eerst niet komen, maar ik snap dat dit voor mijn jongen de dag van z'n leven is. Dat wil ik niet missen. Ik ben blij dat het hem gelukt is, want het was niet gemakkelijk. Als hij vrijdags thuis kwam zag hij er soms niet uit. Ik had er moeite mee

om hem dan zondagsavonds weer te laten gaan. Maar hij heeft het gered!" En samen vertrekken ze naar het slaapgebouw.

Bij de hindernisbaan komt er een vrouw naast me staan: "Het lijkt allemaal spel, maar zouden ze zich wel realiseren dat het ooit menens kan worden? Mijn zoon lacht dat altijd weg als ik erover begin. Maar ik maak me daar best ongerust over. Nu schieten ze nog met losse flodders, en zo'n klimtoren is sensationeel. De raketten zijn nu nog boomstammen, maar wat als er echt wat moet gebeuren? Mijn zoon is KV-er." Bij doorpraten blijkt het de moeder van Martin te zijn, die diep in haar hart had gehoopt dat het hem niet zou lukken: "Ik ben wel blij voor hem, maar van mij had hij ook in de burgermaatschappij mogen blijven."

Als ik een uurtje later de filmzaal inloop, zie ik Patrick. Zo te zien zijn z'n ouders er toch. "Ze hebben de zaak vandaag aan iemand anders overgelaten, te gek hè!", roept hij me toe.

Er is een maaltijd in de eetzaal geregeld, iedereen kan zich tegoed doen aan een Indische-hap. De hofmeesters hebben hun handen vol aan die grote hoeveelheid gasten. Ik sluit ook aan bij de rij wachtenden en luister naar de opmerkingen om me heen. Opmerkingen die aansluiten bij de verhalen in de GV. "Dat hij meeging in die helicopter, spannend hè?"

"Wat zagen ze er vies uit bij die sloot, volgens mij liet hij zich expres van de paal vallen. Lekker stoer."

"Zou jij over die touwen durven?"

"Voor geen miljoen, die lui zijn geschild."

"Ik had niet geacht dat die zoon van ons het zou halen. Nooit maakt hij iets af. Na de kerstvakantie wilde hij opeens niet meer naar de MTS. Nu neem ik m'n petje voor hem af hoor. Dat het hem gelukt is."

"Nou dan is die van ons anders hoor. Een doorzetter. Nu ook weer. Eerst heeft hij de school afgemaakt en nu gaat hij voor vier jaar naar het KORPS. Dat is een goede basis voor de toekomst. Nee die jongen van ons maakt het wel."

"Wat zien ze er mooi uit, vind je ook niet. Zo volwassen in dat uniform. Heel wat anders dan in een spijkerbroek. Knappe kerels zo."

Een ander leven

Na de maaltijd wordt buiten op het exercitieterrein alles in gereedheid gebracht voor het uitreiken van de getuigschriften en de beëdiging.

Van achter het raam op mijn hut zie ik hoe de getuigschriften aan de ZM-ers (dienstplichtigen) worden uitgereikt. Hoe vaders in de weer zijn om foto's te nemen of te filmen.

De KV-ers leggen de gelofte of eed af. Een plechtige gebeurtenis die wordt afgesloten met het in de lucht gooien van de hoofddeksels, net als in de film *An officer and a gentleman*.

Als afsluiting is er een receptie, om elkaar te feliciteren en om afscheid te nemen. Het merendeel van de ZM-ers gaat naar de West deze keer. Degenen die achterblijven doen dat op eigen verzoek. Een vriendin, studie of thuissituatie is voor hen belangrijker dan negen maanden naar de zon.

De KV-ers gaan naar de sportschool.

John komt dag zeggen en vraagt of ik hem in de heli heb zien stappen. Z'n vader is hardstikke trots.

Peter zwaait nog even bij het weggaan. Ouderdag. Ik realiseer me dat het een functie heeft.

De eerste fase van een 'ander' leven is afgesloten.

Zullen ze de opleiding ooit vergeten? Zullen ze het later kunnen relativeren, of net als de vader van Cor later verhalen hoe zwaar het in hun tijd wel was. Hoe anders?

Ouderdag, geslaagd!

Als ik naar huis rijd schieten de woorden van Martin's moeder me weer door het hoofd: "Nu schieten ze nog met losse flodders, en zo'n klimtoren is sensationeel. De raketten zijn nu nog boomstammen, maar wat als er echt wat moet gebeuren?"

Klazien van Brandwijk-Wiltjer

Hindernisbaan

De stem en het oog van de oorlog

Wat we te zien en te horen krijgen over een oorlog is nagenoeg altijd een vals beeld. Dat geldt zeker voor de officiële informatie. Ter voorkoming van onrust in het thuisland en demotivatatie bij de strijdenden wordt de waarheid stelselmatig grof geweld aangedaan. De ellende mag kostte wat het kost niet naar buiten worden gebracht. Aldus worden keer op keer direkt-betrokkenen en achterban een rad voor ogen gedraaid.

Bovenstaande gedachte kwam heel sterk bij mij boven bij het lezen van een tweetal boeken, te weten 'Het oog van de oorlog. Fotografen aan het front' van Frits Baarda en het derde boek van Ant. P. de Graaff 'Brieven uit het veld', over de oorlog in Indonesië (1946-1950).

Oorlogsfotografen bekenden Baarda, achteraf, vaak gebruikt te zijn als huurlingen van regeringen. Dat versterkt nog meer de idee, dat men de echte informatie alleen maar krijgt van hen die 't zelf aan den lijve hebben onderhouden, zoals bijv. Ant. P. de Graaff.

Oog van de oorlog

In 'Het oog van de oorlog. Fotografen aan het front' geeft journalist Frits Baarda in een aantal artikelen en vraaggesprekken een beeld van de oorlogsfotografie, vanaf het allereerste begin (1855) tot en met de strijd in Nicaragua. Een beeld dat zich in de loop der jaren ingrijpend wijzigde. De eerste fotografen werden alleen op het slagveld toegelaten onder voorwaarde dat ze geen lijken zouden fotograferen. Die ruimte kwam er later wel, maar toen censureerde men op basis van andere criteria, bijvoorbeeld wel lijken, maar uitsluitend die van de vijand.

Over de Eerste Wereldoorlog kwam de gewone man dientengevolge pas na beëindiging te weten hoe verschrikkelijk het in werkelijkheid was geweest.

De vallende soldaat, beroemde foto van Robert Capa uit 1936.

In feite is dit het beeld van de oorlogsfotografie tot op de dag van vandaag.

In zijn voorwoord schrijft Baarda dat er eigenlijk maar één oorlog is geweest, die in Vietnam, waar fotografen werkelijk vrij hun werk konden doen. En dan nog slechts aan Amerikaanse zijde.

Lange tijd waren fotografen in dienst van regeringen, daarna kwam de periode dat ze domweg van het oorlogsterrein werden geweerd.

Ook de Nederlandse fotografen die tijdens de oorlog in Indonesië (1946-1950) de strijd op beeldmateriaal vastlegden hebben zich voor het karretje van de overheid laten spannen.

Luitenant W. Heldoorn, destijds hoofd van de Foto-en Filmdienst in Batavia: "Alle fotografen stonden in Nederlands-Indië als Jan Doedel te knippen. Mijn films zijn allemaal propagandafilms geworden. En als ik ergens een hekel aan had, dan was het aan propaganda-films uit de Duitse tijd. Ik heb hetzelfde moeten doen. Sinds ik daar geweest ben, heb ik het gevoel dat de hele oorlogsverslaggeving zo in elkaar zit. Wij krijgen niet op tafel wat in de oorlog gebeurt."

Naarmate je de onthullingen in Baarda's, overigens uitstekende, boek langer op je laat inwerken, krijg je des te sterker het gevoel dat de meest authentieke oorlogsfoto's gemaakt moeten zijn door (dienstplichtige) militairen die stiekum een cameraatje bij zich hadden. Zulke foto's komen echter in het boek, helaas, niet voor. Misschien dat Baarda aan deze vorm van oorlogsfotografie ook nog eens een boek zou kunnen wijden.

Stem uit het veld

In 'De heren worden bedankt' beschreef Ant. P. de Graaff op indrukwekkende wijze de oorlogsomstandigheden in Indonesië, waarin tienduizenden jonge militairen door de Nederlandse overheid waren geplaatst.

In 'De weg terug' liep de auteur met elf collega's, na 37 jaar, opnieuw de patrouille die ze in 1949 tientallen keren hadden gelopen en waarbij enkele maten waren gesneuveld. Een tocht die

door de deelnemers als een therapeutisch proces werd ervaren.

Kort geleden verscheen van zijn hand een derde boek 'Brieven uit het veld. Het vergeten leger thuis'. In dit boek worden de authentieke dagboek aantekeningen van de schrijver afgewisseld met brieven van oud-Indië-gangers en nabestaanden van gesneuvelden. Evenals zijn twee vorige boeken ademt ook dit deel sterk de toon van in de steek gelaten te zijn, van verbittering. In de proloog schrijft De Graaff: "We kwamen terug, er werd niet naar ons gekeken, we kregen een paar tientjes 'gevaargeld', we mochten een nieuw pak kopen. We kregen zelfs een gratis abonnement op de trein voor een maand en verder was het: zoek het maar uit."

De toonzetting van de dagboek aantekeningen (over de periode 29 april 1949-14 mei 1950) is over het algemeen mild te noemen. Wel geeft hij er blijk van reeds in die tijd over een scherp opmerkingsvermogen te beschikken. Bijvoorbeeld met betrekking tot de snelheid waarmee gewonde inlanders door Nederlandse hospikken worden verzorgd ('eerst eten') of over de afwezigheid van deugdelijk PSU-materiaal (van een compagnie zijn twee pelotons 'vrijgesteld van appèl en marsen bij gebrek aan sokken en schoenen').

Het venijnige in dit derde deel klinkt vooral door in de andere helft van het boek, de brieven van de oud-Indië-gangers en hun nabestaanden. Schrijnende zaken worden door deze mensen aangeroerd. Wie mocht denken dat deze brieven zich niet laten vangen onder de titel van het boek vergist zich schromelijk. Ter illustratie dit citaat: "...maar nog iedere nacht ben ik na een uur slaap in dienst." Deze inmiddels zestig-jarige ex-dienstplichtige zit al meer dan veertig jaar 'in het veld'.

Met 'Brieven uit het veld' heeft Ant. P. de Graaff een trilogie voltooid die er zijn mag! Messcherp heeft hij de verbittering van duizenden verwoerd over de wijze waarop de overheid met hen, na ingezet te zijn voor een smerige klus, is omgesprongen. Alleen maar historie? Welnee!

Er is geen enkele aanwijzing om te veronderstellen dat de overheid leergeld zou hebben betaald met het gebeurde rond de Indië-veteranen. Dat betekent, zo goed als zeker, dat de militair van nu, wanneer de situatie zich zou voordoen, hetzelfde lot te wachten staat. Daarom hebben de boeken van Ant. P. de Graaff een grote aktualiteitswaarde voor iedere (dienstplichtige) militair van nu en, naar ik vrees, vele generaties hierna. Ant. P. de Graaff wordt daarvoor bedankt!

Wim Heij

Frits Baarda: Het Oog van de oorlog. Fotografen aan het front. SDU, 's-Gravenhage 1989. 171 blz. Geill. f 39,90.

Ant. P. de Graaff: Brieven uit het veld. Het vergeten leger thuis. Van Wijnen, Franeker 1989. 128 blz. Geill. f 19,95.

gedicht

Met onderstaand gedicht opent de bundel 'Een ijzeren hand in een fluwelen handschoen' van de Vlaamse dichteres Maris Bayar. Het is haar eerste dichtbundel die eind 1988 in Nederland is verschenen, maar sinds haar debuut 'De deur die gesloten bleef' (Antwerpen 1967) publiceerde zij in België al dertien bundels.

'Een ijzeren hand in een fluwelen handschoen' is een gedichtencyclus waarin Maris Bayar lyrisch én nuchter, kritisch én met zelfspot over een liefde en scheiding schrijft. Door haar eerlijkheid en grote poëtische kracht verdient deze dichteres ook in Nederland weerklank te vinden.

Maris Bayar: Een ijzeren hand in een fluwelen handschoen. Uitgeverij An Dekker, Amsterdam 1988. 70 blz. f 22,50.(FS)

Naar ontbladerde bomen kijken
Terwijl men terugblijkt over jeugd
En dichterschap.

T droeg
Uit bruine dekens genaaide
Golfbroeken.
M een knalgele
Van de burens gekregen
Caoutchouc regenjas.
Beschaamd.

Waar alles grauw was
Fonkelde zij op
Werd tot Kanariepiet veroordeeld
Door kindergebabbels.

Bommen evenals vliegtuigen
Waren neergesmaakt.
Pijn niet vergeten door puin.

Hun oorlog was dezelfde.
Het stel
Kende geen appelsienen
En citroenen.

Keus

Zonder twijfel zal de kabinetsformatie enige tijd in beslag nemen. De tijd dat Van Agt en Wiegel op een regenachtige namiddag even een kabinet rond maakten lijkt voorbij. We hadden toen nog één bedreiging – de vijand uit het oosten – en daarvoor was een sterk defensieapparaat nodig. Een meerderheid in ons parlement steunde dat, want het handhaven van de vrede bereik je alleen met het investeren in meer wapens vond men. Daarin is inmiddels iets veranderd.

Die grote dreiging uit het oosten is verminderd, maar daarvoor in de plaats kwam een ander gevaar: de bedreiging van ons milieu. Op dat gevaar werd al jaren gewezen door mensen met geitenwollen sokken aan, maar die werden niet serieus genomen. Inmiddels is zelfs de meest conservatieve politicus ervan overtuigd dat ze gelijk hebben.

Want hoe moet het verder, als we onze komende generatie nog in de gelegenheid willen stellen een redelijke tijd op dit hemellichaam te laten verblijven en zich eventueel voort te planten. Dat probleem lijkt ingewikkelder dan het handhaven van de vrede.

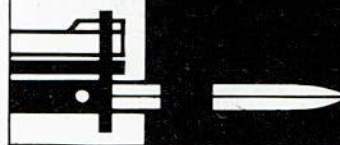
Om te overleven is de enige keus dat de miljarden die nu voor defensie worden gebruikt ter beschikking komen van dat doel. Een geheel ander beleid in de komende regeerperiode is dus noodzakelijk. De taak van het defensieapparaat wordt ingrijpend gewijzigd. De oorlogsschepen, tanks en straaljagers moeten voorlopig in de mottenballen. De militairen krijgen een geheel ander takenpakket. Een fusie met milieudefensie ligt voor de hand. Het handhaven van de vrede komt op de tweede plaats.

Onze koningin zei vorig jaar in de troonrede dat het goed ging met het milieu, met name water en lucht zijn schoner geworden. Enige maanden later – in haar kersttoespraak – corrigeerde ze de woorden van het kabinet. Inmiddels is ook Lubbers er achter gekomen dat het probleem voor het volk niet meer is te camoufleren. Het milieudefensieapparaat zal snel van start moeten gaan. Ook hier is het beste leger een volksleger. Het motiveren van onze bevolking is dan ook, naast alle opruimingswerkzaamheden, een belangrijke taak.

Pater Henri de Greeve zei vroeger voor de KRO-microfoon: 'verbeter de wereld, begin bij jezelf'. Helaas heeft deze goedbedoelde opvatting van de pater geen zoden aan de dijk gezet. We gingen door met die consumptiemaatschappij en dus de vervuiling. In de politiek klonken mooie woorden over verantwoord rentmeesterschap over onze aarde, maar de praktijk bleef: ieder voor zich en God voor ons allen.

Inmiddels zijn we naar de stembus geweest. Het parlement heeft weer een nieuwe afspiegeling van de bevolkingsvoorkeur. Hoe die ook politiek is samengesteld, voor de komende vier

prikkels

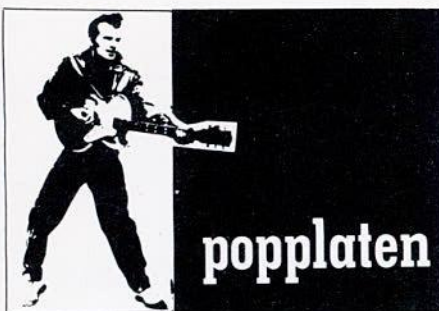
jaar zal een beleid dienen te worden gevoerd, dat werkelijk zoden aan de dijk zet. De financiën die daarvoor nodig zijn, maar vooral een andere leefwijze van de mens zullen een groot offer vragen. Dat offer zal groter moeten zijn dan we in de achter ons liggende periode hebben opgebracht. Vooral degenen die de afgelopen decennia hun welvaart en welzijn zagen stijgen zullen nu wel mee moeten doen. Een politieke keus is dan ook vooral dit offer te laten brengen naar draagkracht. Een deel van ons volk leeft al jaren beneden de armoedegrens. Voor die keus is daadwerkelijke politieke moed vereist.

Cor Out

EGO puzzle

De oplossing van de vier beroepen op de visitekaartjes in het juli-augustusnummer luidt als volgt: bioloog, hotelier, neuroloog en kinderarts. Hieronder een puzzel, waarin zowel horizontaal als vertikaal viermaal dezelfde woorden van elk zeven letters dienen te worden ingevuld. De omschrijvingen luiden: 1. onderafdeling; 2. de moed in de schoenen; 3. levering; 4. in aantocht zijn.

1			2		3		4
2							
3							
4							

Queen - The miracle

Het heeft een tijdje geduurd, maar de zestiende langspeler van Queen is een feit. 'The miracle' is een plaat zoals je van de heren May, Mercury, Deacon en Taylor mocht verwachten en biedt als zodanig geen verrassingen. Geluiden als zou Queen terug zijn gegaan naar de muziek ten tijde van 'A night at the opera', berusten op een misverstand. 'The miracle' is een typische Queen-plaat uit de jaren tachtig. De karakteristieke zang van Freddie Mercury en het speciale geluid van de door Brian May zelfgebouwde gitaar worden aangevuld door de synthesizer, een instrument dat vroeger niet op Queen-platen te horen was. Bijzonder aan 'The miracle' is het ontbreken van het traditionele langzame nummer en dat alle songs door de vier leden gezamenlijk zijn geschreven, al is de hand van de verschillende leden wel te herkennen in de songs. De singles 'I want it all' en 'Breakthru' hebben hun hitstatus reeds bewezen en ook de andere acht nummers bevestigen de vooraanstaande positie van Queen in de popmuziek van de afgelopen twee decennia.

Youssou N'Dour - The lion

Zodra een niet-westerse artiest zijn horizon verbreedt en muzikale invloeden van elders (lees het westen) integreert in zijn muziek, slaat menigene op tilt. De artiest zou vallen voor de commercie en ten koste van alles, en met name zijn eigen muzikale achtergrond, willen scoren in de Europese en Amerikaanse hitparades. Gelukkig wordt hetzelfde niet van westerse bands verwacht, want om bijvoorbeeld Claw boys claw typisch Nederlandse muziek te horen maken is ook niet alles.

Dus geen negatief woord meer over de muzikale duizendpoot Youssou N'Dour, die al jaren blijf geeft te werken vanuit een breed muzikaal spectrum. Zijn toenemende contacten met het Westen (o.a. deelnemer aan de Amnesty-toer met Sting, Springsteen, Gabriël en Clapman) hebben geleid tot een uiterst diverse plaat. 'The lion' opent met het titelnummer, dat uiterst dansbaar een aanmoediging is voor het nationale voetbalteam van Senegal, het land waaruit N'Dour afkomstig is. Het op single verschenen 'Shaking the tree' handelt over vrouwenemancipatie en hierop is vriend en stimulator Peter Gabriël te horen. Afrikaanse invloeden

zijn te horen in 'Macoy' en 'My daughter', waarin Youssou N'Dour zijn dochter aanraadt niet teveel naar haar hart te luisteren. Op 'The lion' staan symphonische, ritmische songs, gemaakt door de man die niet voor niets de nachtegaal van Afrika wordt genoemd.

Tin machine

Een nieuwe band met daarin één oude bekende, de 42-jarige David Robert Jones, beter bekend als David Bowie. Deze oude bekende vindt zichzelf gigantisch indrukwekkend, omdat hij na een solocarrière van zo'n 20 jaar een stap heeft weten te zetten in een geheel nieuwe richting met de 4 mans band Tin machine. Dat deze oude bekende deze stap maakt op het moment dat zijn solocarrière in het slop zit, schijnt hemzelf niet op te vallen. Na 'Let's dance' is er niet meer een Bowie-elpee verschenen die zowel in artistieke als in commer-

ciële zin succesvol was te noemen en ook de laatste wereldtoernee leverde niet veel lof op, al waren de concerten uitverkocht. Hieraan kan worden toegevoegd dat de genomen stap minder vernieuwend is dan het op het oog lijkt.

De muziek op de titelloze debuutelpée van Tin machine ligt in het verlengde van Bowie's muziek uit het begin van de jaren zeventig en volgt een trend die hedentendage meer wordt waargenomen: terug naar de roots. Al met al weinig reden voor de oude bekende om zichzelf uitgebreid op de borst te kloppen en luisterend naar de songs op deze elpee kan niet anders worden gesteld dan dat alle rumoer rondom de groep schromelijk overdreven is. Had de zanger van Tin machine niet David Bowie geheten, maar gewoon David Jones, dan had de band wel in Paradiso opgetreden, maar zou er van een videoscherm op het museumplein geen sprake zijn geweest.

De plaat opent goed met 'Heaven up here', maar de meeste andere nummers zijn geen compositorische hoogstandjes en er valt niet veel meer van te melden dan dat ze stevig klinken. Nee, voor deze nieuwe band zie ik geen zonnige toekomst in het verschiet.

Beleza Tropical - Diverse artiesten

David Byrne is een bijzonder man. Als leider van de Talking heads maakt hij al jaren hoogstaande muziek, waarbij invloeden uit allerlei hoeken te horen zijn. Hij maakte een film & fotoboek over het leven van de 'gewone' Amerikaan ('True stories'), samen met Brian Eno maakte hij een hele bizarre plaat ('My life in the bush of ghosts') en zo is er nog wel meer. Zo'n negen jaar geleden kwam hij voor het eerst in aanraking met Braziliaanse muziek. Echt bekoren kon het hem nog niet, maar jaren later was hij er wel rijp voor. Byrne besloot een compilatie te maken van de mooiste muziek uit het grootste land van Zuid-Amerika: 'Beleza tropical - Brazil classics volume 1'. Op de volgende delen zal samba & pagode komen te staan, dansmuziek uit Rio en forro, muziek uit het noordoosten van Brazilië. Op deel 1 staat meer poppy-muziek, uitgevoerd door een keur van artiesten. De compilatie biedt een overzicht van de populaire muziek vanaf de beginjaren zeventig. Deze wordt gekenmerkt door een lichtvoetigheid, die in de westerse hitparades niet is te horen. Vele van de songs vormden ondanks hun zoetsappige karakter een bedreiging voor het militaire bewind in de jaren zeventig en artiesten als Gilberto Gil en Caetano Veloso belandden dan ook in de gevangenis. Deze twee zijn ruimschoots aanwezig op 'Beleza tropical', tezamen met onder andere Milton Nascimento en Jorge Ben. De Braziliaanse popmuziek mag dan lichtvoetig en zoetsappig zijn, het is nooit té en het is net zo lekker als het eten van een perzik gevuld met monchou: alsof er een engeltje over je tong piest, zogezegd.

Evert van Dijk

De vrijheid van geweten

Proefschrift waardevolle bijdrage aan mensenrechtendiskussie

Op 22 juni jl. promoveerde B. P. Vermeulen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam op het proefschrift: 'De vrijheid van geweten, een fundamenteel rechtsprobleem'. De vrijheid van geweten is een van de belangrijkste mensenrechten dat opgenomen is in de grondwetten van landen en in verdragen tussen staten. Toch heeft naar de mening van Vermeulen een algemene erkenning van de uitoefening van de vrijheid van geweten geen zin. Het geweten is daarvoor te 'oeverloos'. Wel kan de overheid op specifieke terreinen (zoals gewetensbezwaren tegen de vervulling van een militaire dienst) de vrijheid van geweten garanderen.

Vermeulen geeft in zijn helder geschreven werk een bruikbare algemene theorie over het geweten en de vrijheid van geweten voor de Nederlandse samenleving.

Allereerst wordt beschreven hoe het Westerse denken over het geweten en gewetensvrijheid zich in de loop der eeuwen heeft ontwikkeld. Oorspronkelijk werd de vrijheid van geweten theologisch uitgelegd: Het geweten vond zijn oorsprong in God. Afwijkende meningen werden niet getolereerd, elke ketter mocht met dwang worden teruggevoerd naar de 'absolute waarheid' (inquisitie). In de middeleeuwen werd dit wat afgezwakt door het toelaten van andere overtuigingen. Dit werd echter het 'dwalende geweten' genoemd. Het algemene belang was nog steeds groter dan het individuele, zodat de eenheid van moraal, religie en vooral het gezag van de staat voorop bleef staan. Pas tijdens de godsdienstoorlogen, toen er geloofsverdeeldheid bestond, werden meerdere godsdiensten min of meer gelijkwaardig naast elkaar geplaatst. Toen werd een eerste aanzet gegeven tot een scheiding van kerk en staat.

Later verdedigde o.a. Coornhert dat het in strijd is met de essentie van het geloof om het met niet-geestelijke wapens te handhaven. Geloof kan slechts in vrijheid aanvaard worden. Ook benadrukte hij de waarde van het individuele geweten: Niemand mag voor iemand anders uitmaken wat de absolute waarheid is, terwijl ook geen verantwoording aan anderen schuldig is voor wat het geweten dicteert. De gewetensvrijheid ontwikkelde zich langzamerhand tot het allereerste erkende mensenrecht.

In de twintigste eeuw treedt een fundamentele wijziging op, omdat de vrijheid van geweten steeds meer wordt betrokken op het maatschappelijk leven. Vermeulen geeft hiervan talloze voorbeelden. Hoofddoelen worden gelegd op de militaire dienst, het strafrecht (abortus en euthanasie) en het arbeidsrecht.

Militaire dienst

Hieronder wil ik vooral stil staan bij gewetensbezwaren tegen het vervullen van de militaire dienst. Oorspronkelijk werden gewetensbezwaren nog theologisch gedefinieerd. Pacifistische bezwaren, partiële bezwaren en politieke argumenten werden niet erkend. Later werd de toetsing soepeler en werden ook algemeen ethische bezwaren erkend, die stoelen op begrippen als 'individuele verantwoordelijkheid' (verder aangeduid als 'humanistische' bezwaren).

Dit geeft echter problemen. Met het 'humanistische' geweten is het twijfelachtig of uitspraken kunnen worden gedaan over de inhoud van de normen die dat geweten voorschrijven. Er wordt een beroep gedaan op de plicht tot zelfontplooiing en -ontwikkeling, en het 'recht' over je eigen doen en laten te beschikken, zonder overheidsbemoeienis. Dit veronderstelt echter dat bepaalde morele principes de basis vormen van de humanistische overtuiging, maar niet verklaard wordt waarom dat het geval is, en nog minder waarom andere principes daarvan niet de basis vormen. Dit betekent dat het gewetensbegrip los komt te staan van de filosofische overtuiging waaruit het voortvloeit.

Het geweten is iets puur individueels geworden: eenieder beslist voor zichzelf omtrent de aanvaardbaarheid van het gebruik van geweld. Het is dus niet noodzakelijk dat het bezwaar stoelt op een godsdienstige overtuiging of humanistische levensovertuiging: de aard van het bezwaar is irrelevant geworden. Volgens Vermeulen betekent dit dat een algemene erkenning van 'de vrijheid van geweten' als grondrecht of mensenrecht zinloos is geworden: immers het geweten zelf is 'oeverloos'. Immers, inhoudelijk is het geweten niet meer gedefinieerd.

Daarom kan alleen op specifieke deelgebieden een staat de vrijheid van ge-

weten effectief maken. Vanwege zijn oeverloosheid moet de bezwaarde 'slechts' aantonen dat het met zijn geweten ernst is. Deze ernst vloeit voort uit het feit dat de gewetensbezwaarde nadelen accepteert die een gevolg zijn van zijn weigering. Juist omdat er niet bij elke plicht een alternatieve sanctie bestaat zal een algemeen erkend recht op vrijheid van geweten niet werkbaar zijn.

Koehandel

Het feit dat een dienstweigeraar een vervangende dienst aanvaardt die langer is dan de militaire is voldoende om de ernst van de bezwaren aan te nemen, en de dienstweigeraar het voordeel van de twijfel te gunnen. De toetsingscommissie kan volgens Vermeulen dan worden afgeschaft. Wel dient de vervangende dienst met 'enkele maanden' te worden verlengd. Tegen deze koehandel (nog langere vervangende dienst versus afschaffing van de toetsing) moet ik mij echter hevig verzetten.

Vermeulen gaat er van uit dat het leger zo'n essentiële taak vervult, dat niet teveel mensen zich op de wet gewetensbezwaren militaire dienst mogen beroepen. De langere vervangende dienst dient als filter.

Allereerst wordt daarmee in feite de hele erkenning om zeep geholpen, omdat niet wordt aangetoond dat er geen gevallen zijn van dienstplichtigen, die ondanks het hebben van gewetensbezwaren toch in militaire dienst gaan, omdat de langere dienst teveel nadelige consequenties heeft (gezien de oeverloosheid van het geweten is dit niet ondenkbaar). Vermeulens antwoord zal hierop zijn dat de bezwaren dan niet oprecht zijn, anders zouden deze personen wel weigeren.

Ten tweede blijkt hieruit dat voor Vermeulen het leger de regel is en de weigering de uitzondering. Natuurlijk denken de meeste dienstweigeraars hier anders over.

Vermeulen vindt de militaire dienst zoveel zwaarder dan de vervangende dat hierdoor de extra lange vervangende dienst gerechtvaardigd wordt. Los van het feit dat het Vermeulen ontgaat is, dat de dienstweigering alleen betrekking heeft op vreedstijd en geen afbreuk doet aan de buitengewone dienstplicht, zou ik hiertegen willen betogen dat ook al is er geen toetsing door

een commissie, de dienstweigeraar toch zelf actie moet ondernemen om zijn bezwaren kenbaar te maken. Daarnaast is het afschaffen van de toetsingscommissie helemaal niet zo'n grote verandering, omdat deze steeds soepeler wordt voor dienstweigeraars, en de toetsing – wegens de fundamentele problemen die het met zich meebrengt – reeds lang een marginale zaak is. Tenslotte wordt echter van de weigeraar verwacht dat hij zelf een baantje vindt voor de vervulling van de vervangende dienst. Voor vele dienstweigeraars is dit een groot probleem van de hele weigering. Mijns inziens blijft de vervangende dienst van 18 maanden en 20 dagen (de huidige duur) dus toch een 'zwaar' genoeg alternatief, ook al is de toetsingsprocedure formeel afgeschaft.

Discriminatie

Ook Vermeulens positie t.o.v. Jehova's getuigen – de enige totaalweigeraars die geen gevangenisstraf krijgen – komt mij onjuist voor. Volgens Vermeulen is hier geen sprake van ongelijke

behandeling. Bij Jehova's getuigen zou immers een garantie bestaan omtrent de echtheid van hun bezwaren; nl. het deel uitmaken van een religieuze sekte. Bij andere totaalweigeraars zou die garantie niet bestaan. De staat is hier niet levensbeschouwelijk neutraal. Ze bevoordeelt een bepaalde godsdienst boven het geweten van andere totaalweigeraars, om een reden die niets te maken heeft met de oprechtheid van de bezwaren, maar alleen voortkomt uit de onmogelijkheid van de staat die bezwaren te toetsen.

Zelf heb ik bij totaalweigeraars geen bezwaar tegen strafvervolgning, maar de mogelijkheden tot een niet-schuldig verklaren wegens een dwingend geweten, of een soepeler toepassing van de strafmaat kan hier dan uitkomst bieden. De huidige standaardstraf (12 maanden cel) is in verhouding tot de ernst van het misdrijf zeer hoog. Het is opvallend dat Vermeulen het verband tussen totaalweigeren en het beroep op het geweten in het strafrecht niet diepgaander behandelt.

Ondanks deze twee punten van kritiek (naast enkele andere die het vermelden amper waard zijn), alsmede het feit dat Vermeulen voor sommigen wellicht op diverse punten een nogal conservatief standpunt inneemt, moet dit werk worden beschouwd als een bijzonder waardevolle bijdrage aan de mensenrechtendiscussie. Wellicht is het op de lange duur juist verstandig voorzichtig om te gaan met het erkennen van rechten als mensenrechten, niet in de laatste plaats omdat elke discussie over de schendingen op zichzelf anders 'oeverloos' wordt.

Stephan Pas

Stephan Pas studeerde internationaal recht aan de Rijksuniversiteit Leiden, was werkzaam bij de vakgroep internationaal publiekrechtelijke vakken en werkt thans als dienstweigeraar bij het mensenrechtenproject van de International Humanist and Ethical Union (IHEU) in Utrecht.

B. P. Vermeulen: De vrijheid van geweten, een fundamenteel rechtsprobleem. Gouda Quint bv. Arnhem 1989.

Talk radio

Schokkend beeld van massa-media

Aan het begin van 'Betrayed' van Costa-Gravas, die vorig jaar werd uitgebracht, zagen we hoe een radio-presentator, die zich bezighield met zogenaamde 'shock-radio', door een rechtse extremist in de parkeergarage onder de studio werd doodgeschoten. De figuur van die presentator, in de film Kraus geheten, was in werkelijkheid gebaseerd op de spraakmakende Joodse programma-maker Alan Berg, die in 1984 ook echt werd vermoord door iemand die zich zo woedend had gemaakt over Berg's teksten, dat hij er maar één reactie op wist te bedenken: moord. In 'Talk radio' van Oliver Stone zien we opnieuw hoe een Joodse, provocerende man vanwege z'n radioshow wordt neergeschoten vlak bij z'n auto. Geen toeval natuurlijk: Eric Bogosian, hoofdrolspeler en mede-auteur van het scenario, maakte eerder een toneelstuk dat dezelfde problematiek behelsde, maar verwerkte voor de film veel uit het boek over Alan Bergs leven en dood in zijn script.

Het begrip 'shock-radio' kennen we in ons land niet. Wat Jacques Plafond of Sjef van Oekel doen, en soms Ischa Meyer, is beschaafd kinderspel vergeleken bij de manier waarop Amerikaanse presentatoren hun publiek beledigen. Maar wat veel harder treft, is de manier waarop ze inspelen op gevoelens van haat, racisme, blanke suprematie en hypocrisie die er bij steeds meer Amerikanen blijken te leven. Alan Berg was een Joodse Amerikaan, die de vrijheid nam om zijn luisteraars te prikkelen tot de meest gruwelijke uitspraken wanneer hij ze om reacties vroeg in zijn programma.

De film 'Talk radio' is zo opgebouwd, dat je de groei van de presentator (die hier Barry Champlain heet) naar z'n uite-

indelijke vorm stap voor stap volgt. Aanvankelijk is hij een swingende, goed gebekte kledingverkoper. Via via komt hij in contact met de radio en daar blijkt al snel dat hij zijn gang gaat en dat niemand hem kan stoppen. In het begin kreunen z'n producenten steen en been, totdat blijkt dat de show aanslaat bij het publiek. De luistercijfers stijgen en dat is in Amerika het enige criterium. Toch is Champlain niet helemaal voorbereid op de heftige gevoelens die hij bij het publiek losmaakt. In wezen is hij een onzekere man, die de radio als z'n schild gebruikt. Via de microfoon durft hij zijn afschuw uit te spreken over mensen die op negers schelden, die joden haten, die vrouwen verkrachten. Tegelijkertijd laat hij ze aan het woord komen via de telefoon, zodat de luiste-

raars daar weer op kunnen reageren. Soms zelfs haalt hij mensen naar de studio om zelf regelrecht in de microfoon te kunnen spreken.

Het verbijsterende is natuurlijk, dat dit soort rauwe gevoelens die onder de bevolking leven, in Amerika kunnen worden gegoten in de vorm van een entertainment-programma. Dat steeds meer lokale stations het een erezaak gaan vinden om hun eigen shock-presentator te hebben. Voor Champlain loopt de boel steeds meer uit de hand. Hij wordt zo cynisch van z'n eigen manier van reageren, dat hij ook persoonlijk steeds meer verwijderd raakt van z'n eigen, oorspronkelijke ik. Dat komt het best tot uiting in de relatie met zijn ex-vrouw Ellen. Hij vraagt haar om naar hem toe te komen om over een belangrijke beslissing in verband met zijn programma te praten. Maar als ze er eenmaal is, en duidelijk bereid hem te steunen en zelfs misschien een nieuwe kans te geven, stoot hij haar van zich af in een cynische sneer via de microfoon, terwijl je als kijker voelt dat dat het tegendeel is van wat hij in zijn hart zou willen.

"Barry Champlain is werkelijk begaan met wat er in de wereld aan het gebeuren is", zegt Eric Bogosian over zijn rol. "Maar die betrokkenheid heeft hij min of meer in de verkoop gegooit, en er een produkt van gemaakt dat hij moet verkopen. De echtheid gaat er steeds meer af, het wordt schreeuwen om meer publiek, brullen en schelden voor de publiek. En dat was helemaal niet de opzet toen hij eraan begon. Champlain, en dus Alan Berg in feite, is veel meer iemand van het type John Lennon, een slachtoffer van een krankzinnig geworden wereld, die nog eens extra krankzinnig wordt gemaakt door de massa-media."

Oliver Stone, die samen met Bogosian aan het script heeft gewerkt, is vol bewondering voor de acteur. "Hij is enorm getalenteerd, maar hij heeft geen al te hoge dunk van zichzelf. Ik vond dat aan een kant heel prettig. Hij gaf mij de ruimte om m'n ervaring met film (Salvador, Platoon, Wallstreet) in te brengen. Zijn materiaal was in feite ruw, en ik heb het geslepen, zodat de schittering, de briljante vondsten die hij had, optimaal tot hun recht kwamen." Bogosian is al even gelukkig met de samenwerking. "Oliver en ik stonden in het begin zeer argwanend tegenover elkaar", zegt hij. "Maar al snel bleek dat het enige dat we allebei wilden, was zo snel mogelijk beginnen en er een perfect eindprodukt van maken. Hij is een werkezel. Ik kreeg snel vertrouwen in hem, en daardoor stond ik open voor suggesties waar hij gewoon meer verstand van had."

Het publiek mag gelukkig zijn met deze combinatie van talent: 'Talk radio' is een ongewoon knappe film, een politiek signaal en tegelijk een boeiende schets van een gecompliceerd karakter.

Eric Bogosian, hoofdrolspeler en mede-auteur van 'Talk radio'.

Leo van Opzeeland

film in 't kort

Pathfinder

Hij viel dit jaar in Amerika buiten de Oscars, hoewel hij wel genomineerd stond: **'Pathfinder'** een Noorse film met medewerking van Deense en IJslandse technici. Nils Gaup regisseerde zijn zoon Mikkel in deze schitterende legende uit Lapland die al duizend jaar wordt doorverteld. De 16-jarige Aigin ziet hoe zijn ouders en zijn jongere zusje door een groep roofoordenaars worden afgeslacht en in een wak in het ijs gedumpt.

Mikkel Gaup in *'Pathfinder'*.

Hij vlucht hals over kop en bereikt, weliswaar gewond door een pijl van z'n achtervolgers, een bevriende stam. Hij wordt daar opgenomen, maar wil toch proberen wraak te nemen op de moordenaars van zijn familie. Hij valt opnieuw in hun handen, maar slaagt er via een list in om de hele moordzuchtige meute in een ravijn te laten storten. De simpele probleemstelling van goed en kwaad, in combinatie met de onge-repte sneeuwvlakten, de primitieve mensen, de nog niet vervuilde lucht, maken *'Pathfinder'* tot een onaards, grimmig sprookje waar je als bewoner van een twintigste eeuwse, overbevolkt land, ademloos naar zit te kijken.

Mystic Pizza

Zo afgrijselijk als de titel is, zo warmbloedig en vrolijk is de film **'Mystic Pizza'**. Drie Amerikaanse meisjes, net van school af, maken plannen voor hun toekomst. De twee zusters Daisy en Kat Araujo verschillen van elkaar als dag en nacht. Kat is zeer intelligent en wil studeren. Geld is natuurlijk het probleem. Haar zus is verschrikkelijk mooi, niet al te snugger, maar wel gewiekt genoeg om haar fraaie buitenkant zo duur mogelijk te verkopen. Hun vriendin Jojo heeft een vaste vriend die zo snel mogelijk wil trouwen. Maar een-

Julia Roberts, Lili Taylor en Annabeth Gish in *'Mystic Pizza'*.

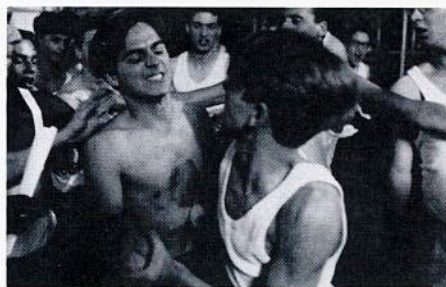
maal in 't wit voor het altaar krijgt Jojo visioenen van de manier waarop ze de rest van haar leven zal slijten: modder-vet en omgeven door een stoet krijsende kinderen. Ze valt flauw en de trouwerij gaat, althans voorlopig, niet door.

Kat wordt baby-sitter bij een aantrekkelijke leraar, wiens vrouw tijdelijk in het buitenland is en raakt reddeloos aan de man verslingerd. Maar haar eerste kennismaking met de liefde breekt haar lelijk op, als ze moet ontdekken dat de romance voor haar veel belangrijker is dan voor hem. Daisy tenslotte slaat een rijke erfgenaam aan de haak, maar geeft hem de bons als blijkt dat hij haar alleen maar op sleeptouw heeft genomen om z'n arrogante ouders te provoceren.

Het aardige van de film is, dat de drie actrices om te beginnen heel natuurlijk en geloofwaardig spelen. Verder vertoont het verhaal voortdurend verrassende wendingen, zodat je als toeschouwer steeds op het verkeerde been wordt gezet. Wat een traditionele tienerfilm lijkt, ontpopt zich steeds meer als een schets van drie levende, geloofwaardige vrouwenkarakters. De titel slaat op een pizzeria, waar de meisjes alledrie werken. Regie van deze aangename verrassing was van Donald Petrie, die hiermee debuteerde.

Blueberry Hill

De Vlaamse regisseur/scenarioschrijver Robbe de Hert legde in **'Blueberry Hill'** zijn eigen jeugdherinneringen vast en de film werd een zeer meeslepende, vertederende en verfrissende herleving van de jaren vijftig. Robin de Hert, hoofdpersoon, zit op de ambachtsschool. Met zijn vader heeft hij voortdurend ruzie, doordat hij vaak te laat thuis komt en niet bereid is in welk ga-reel dan ook te lopen. Met de directeur van z'n school, een wrede, sadistische

Michael Pas in *'Blueberry Hill'*.

man, is de verhouding nog slechter. Het eindexamen staat voor de deur, maar daar komt natuurlijk helemaal niets van terecht wanneer op een dag Robins jeugdliefde Kathy, na een lange afwezigheid, plotseling weer opduikt...

Met een magnifieke hoofdrolspeler is in zo'n film natuurlijk al veel gewonnen, en De Hert mag z'n handen dichtknijpen met de zeer acceptabel spelende Michael Pas. Herman van Veens dochter Babette maakt haar filmdebuut als de wulps Kathy. De muziek uit de jaren vijftig doet de rest: *'Blueberry Hill'* is een uitstekend gelukke autobiografie, waarmee De Hert waarschijnlijk veel oud zeer van zich af heeft gefilmd.

Fletch lives

Hoewel het script van **'Fletch lives'** te mager en te duidelijk in elkaar gezet is om een echt vloeiende komische lijn te vertonen ('t blijven meer op zich zelf staande typetjes die de schrijver aan elkaar rijgt) is de Amerikaanse komiek Chevy Chase in de titelrol toch geestig genoeg om weer even naar voren te halen. Hij is afkomstig uit de kweekvijver

Chevy Chase en Julianne Phillips in *'Fletch lives'*.

van komisch talent, The Saturday night live show, die ook mensen als Eddie Murphy, Bill Murray en John Belushi opleverde. In het verhaal van deze nieuwe film draait alles om een erfenis, waar Fletch uiteindelijk niet zo gek blij mee is. Vooral de televisie-dominees worden flink belachelijk gemaakt en daar is natuurlijk niets tegen. De ex van Bruce Springsteen, Julianne Phillips, is de leading lady. Regie van Michael Ritchie.

L.v.O.

DE VREDE/1ste LES

Zeg

Goedendag

Alsjeblieft en

Dank je wel

Zeg

Tot ziens

Zo weinig?

Ja

Maar je moet het wel als eerste zeggen

Eva Bernadinová

Eva Bernadinová (1931) woont in Praag en is doctor in de filosofie. Het gedicht is afkomstig uit de bundel 'Zo rende ik uit het woord', gedichten van vrouwen uit 24 landen. Uitgeverij SoMA, Breda, 127 blz., f 22,50.

Ignace van Swieten en de tolerantie op het voetbalveld

Ignace van Swieten is scheidsrechter betaald voetbal. In het radioprogramma *Homonos* van 25 juni 1988 sprak hij over zijn ervaringen tussen de doelpalen. Homo-tolerantie in een stadion vol supporters. Hier is de tekst die hij uitsprak.

Het wordt er, naar mijn beleving, niet beter op om als homofiele mens je eigen plaats onder de zon te behouden. Blijkbaar is er een duidelijke samenhang tussen het behoren tot een gekleurde minderheid (in dit geval gaat het om de roze kleur) en economische omstandigheden, het moeten bekibbelen op de huishoudbeurs en het gevoel van alledag dat gekenmerkt wordt door onbehagen, ontevredenheid, angst, onwetendheid en onzekerheid, zeker daar waar het gaat om toekomst en toekomstverwachtingen. Met andere woorden: gaat het in ons land economisch-maatschappelijk niet goed, dan richt dat ongenoegen zich al gauw op degenen die tot een minderheid behoren. En tot deze laatste categorie worden ook de homofielen en de lesbiennes gerekend.

Wordt er terecht met boosheid en met afkeuring gereageerd op het uiten van anti-semitische leuzen, op het in koor skanderen op de noten van een bekend Nederlands wijsje: "Van Swieten is sero-positief" staat blijkbaar geen sanktie.

Aan: "Van Swieten is een homofiel" (wijsje: Ajax wint de wereldcup) wordt helemaal geen aandacht meer besteed. Men is eraan gewend geraakt. "Let er maar niet op. Ze weten niet wat ze doen" fluisterde iemand me eens in het oor, die zich blijkbaar wel aangesproken voelde. Ik raak er niet aan gewend.

Ik kan me tot nu toe redelijk inhouden, maar er kan een moment komen, dat ik de voetbalwedstrijd onderbreek en duidelijk zal maken, dat ik die opmerkingen beneden alle peil vind. Maar ik twijfel aan het recht om op die manier die smeerlapperij aan de kaak te stellen. Vaak hoor en lees ik over de grote tolerantie die er in Nederland zou bestaan jegens homofielen en lesbiennes. In woordenboeken staat achter het woord tolerantie: verdraagzaamheid jegens andersdenken en: dulden, toelaten. Het woord tolerantie vind ik in dit geval een gotspe (een brutaliteit van ongekende grootte).

In mijn persoonlijk leven ontmoette ik enige tijd terug iemand die me bijzonder aansprak en dat tot op de dag van vandaag nog steeds doet. Ik was terug

daar waar mijn eerste grote liefde begon. Maar nu zonder de gedachte dat het enkel en alleen om hem zou draaien. Een mens leert immers door de jaren heen van zijn ervaringen, van zijn verdriet, van de stilte die valt na een stormachtige herfstavond. Dat laatste moment kwam helaas veel te snel.

Zijn familie, zijn dorp, zijn vrienden, zijn werk, een ieder zou hem uitspugen als ze HET kwamen te weten. Dat wist hij. De spaarzame momenten die ik noodgedwongen als anonymus én op afstand van hem in zijn eigen omgeving doorbracht, bevestigden zijn voorspelling. Ik durfde het niet aan om mij aan hem te binden, hoe graag ik dat ook wilde.

Het liedje "Die fijne Jordaan" van Robert

Long en Leen Jongewaard dreunde door mijn kop. Nederland - Tolerantie - 1988. De gesloten deuren waarachter gay-bars schuilgaan, de potenrammerij die dagelijks plaatsvindt, de homofiel die centraal staat in elk aids-programma, de Gay-Games, de wet Gelijke Behandeling, de vnzige taal die vaak op mijn antwoordapparaat staat, de wijze waarop het woord tolerantie wordt gebruikt en ten slotte mijn persoonlijke ervaring die me diep in mijn hart heeft verwond en waarover ik in deze bijdrage iets heb verteld...

Er valt slechts één konklusie te trekken en wel deze: de homofiel, de lesbienne wordt getolereerd, inderdaad: wordt geduld, wordt toegelaten... Ik voel me nog steeds vogelvrij verklaard.

Uit: Van 't zelfde, kwartaalblad van de Homo-/Lesbische Werkgroep van het Humanistisch Verbond, maart 1989)

GREENPEACE

zoekt op korte termijn:

EEN MEDEWERKER NUCLEAIR (M/V)

Tot zijn/haar taken behoren:

1. Het verzamelen van informatie over voor Greenpeace belangrijke onderwerpen m.b.t. kernwapens op zee, kernvoortstuwing op zee en kernproeven.
2. Het verwerken van informatie tot basismateriaal (in het Nederlands en Engels) ter begeleiding van de diverse nucleaire campagnes en het schrijven van artikelen voor het Greenpeace kwartaalblad.
3. Het communiceren met medewerkers van andere Greenpeace-kantoren, die actief betrokken zijn bij de nucleaire campagnes, en het in samenwerking met de betreffende internationale coördinatoren voorbereiden en uitvoeren van campagnes.

Gevraagd:

- Basiskennis op het gebied van kernenergie, kernwapens en eventueel scheepvaart.
- Goede beheersing van de Nederlandse en Engelse taal, zowel schriftelijk als mondeling.
- Belangstelling voor ontwapeningsvraagstukken.

U kunt uw schriftelijke sollicitatie, voorzien van uw C.V richten aan:

Stichting Greenpeace Nederland
Keizersgracht 174 1016 DW Amsterdam
t. a. v. het dagelijks bestuur

Verveling in dienst

Kanttekening bij het AVNM-standpunt

Onlangs heeft de AVNM een belangrijke nota het licht doen zien: 'Verveling onder dienstplichtigen', gebaseerd op gegevens die door het enquête-bureau BV Markt-view zijn verzameld, in opdracht van de AVNM. In deze nota wordt ondubbelzinnig aangetoond waar humanistische raadslieden al zo lang tegen aan lopen: vele dienstplichtigen vervelen zich behoorlijk in dienst. En dan niet in de avonduren alleen, maar juist overdag. Uit de nota blijkt dat bijna 50% van de dienstplichtigen per werkdag gemiddeld drie uur of meer niets te doen heeft. Overigens, zoals de AVNM zelf ook aangeeft, zijn deze feiten niet nieuw.

Zo is er in 1973 door Defensie zelf een rapport uitgebracht getiteld: 'Dienstplichtigen spreken'. Dit rapport deed verslag van een onderzoek naar het leef- en werkklimaat van dienstplichtig korporaals en soldaten bij 1 LK. Ook hierin kwamen vergelijkbare cijfers aan het licht: 'bijna 60%ervaarde het werk als veel te gemakkelijk en ruim 40% kon en wilde meer werk doen'. En door mijn collega's in Duitsland en Nederland is herhaaldelijk op de vervelingsproblematiek gewezen.

Zo legden de raadslieden Duijnhouwer en Geene in een opvallend interview in het Vrije Volk van 20 juni 1987 verband tussen verveling en gewelddadigheid. Eén van hun conclusies was dat het allergrootste probleem de verveling is, vooral 's avonds in de vrije tijd. Niet omdat er niets te doen is, maar omdat ze zich 'al de hele dag verveeld hebben'. Raadsman Heij en oud-collega Gerards publiceerden onlangs een uitvoerig artikel in Carré, het blad van de Nederlandse Officieren Vereniging. Daarin

wordt duidelijk het verband tussen verveling en geweld op de kazerne gelegd. Ik ben van mening dat de politieke beleidsmakers niet aan de nota van de AVNM voorbij kunnen gaan. Er zijn trouwens tekenen te over die er op wijzen dat Den Haag inziet dat deze situatie de nodige aandacht behoeft. Zo heeft Staatssecretaris Van Houwelingen in het CGOM de belangenverenigingen opgeroepen, om constructief mee te denken over deze materie. Fundamenteel blijft de vraag liggen hoe verveling het meest succesvol bestreden kan worden.

Aanbevelingen

Op grond van de onderzoeksuitkomsten komt de AVNM tot de volgende aanbevelingen:

1. Verkorting van de dienstplichtduur met vier maanden.
2. Invoering van 'efficiency verlof' (E.V.)
3. Decentralisatie van bevoegdheden naar een lager niveau.
4. Plaatsing dichter bij huis, betere functionele plaatsing en betere ontsluiting van de kazernes.

Het E.V. is een vondst van de AVNM. Het principe ervan is dat E.V. als een soort buitengewoon verlof (BV) kan worden toegekend als door een efficiënte aanpak en planning van de werkzaamheden het te verrichten werk gedaan is en men nog tijd over heeft.

De AVNM is van mening dat het aantal dagen E.V. dat een commandant zijn compagnie kan toekennen niet aan een maximum gebonden moet zijn. Zij betoogt dat in de ene compagnie het verlenen van E.V. nu eenmaal eerder aan de orde kan zijn dan in de andere compagnie. Het aantal E.V.-dagen kan ook per lichtingsploeg verschillen. Ik zie weinig in dit voorstel, omdat al snel de door de AVNM niet bedoelde situatie kan ontstaan van ongelijke behandeling van dienstplichtigen in gelijke omstandigheden. Waarom niet iets rigoureus voorgesteld?

Omwenteling

Mijns inziens is de enige oplossing van het probleem van de verveling, – met een schuin oog naar het Zwitserse systeem – om, tenminste bij de KL een geheel andere opzet van de dienstplichtperiode na te streven.

Zou het niet veel beter zijn om na een scholingsperiode van 3 of 4 maanden de dienstplichtigen weer naar huis te laten gaan – uiteraard met behoud van wedde – om hen daarna nog twee keer voor een aaneengesloten periode als paraters terug te roepen. Een omwenteling? Jazeker, maar mijns inziens de enige afdoende oplossing om via een efficiënte opzet toch te blijven voldoen aan de kwalitatieve en kwantitatieve NAVO-eisen – waaraan wij als land gebonden zijn – en tegelijkertijd perioden van verveling en daaruit voortvloeiende ongewenste gedragingen te voorkomen.

Kees Roza

Slapen

Een uiterst nuttige 'bezigheid'

Eenderde van ons leven brengen we slapend door en dat deel is in ieder geval nuttig besteed. Een goede nachtrust is essentieel. Maar meer dan twee miljoen mensen liggen regelmatig wakker. Ze kunnen meestal geen optimale prestaties leveren, zijn vatbaarder voor ziekten en hebben meer kans op ongelukken. Voor hun omgeving zijn ze soms ongenietbaar. Slape-loosheid is vóór alles een eenzaam probleem, dat veel persoonlijke ellende veroorzaakt.

Wat is dat eigenlijk, slaap? Het woordenboek geeft als omschrijving "toestand van (al dan niet volkomen) rust van de zintuigen en van het bewustzijn". Het lichaam doet het wat kalmer aan, de geest trekt zich terug. De lichaamstemperatuur daalt. De polsslag en de ademhaling schakelen over op een lagere frequentie. De spieren ontspannen. De schade, die we wakend hebben opgelopen, wordt hersteld. Het is vooral tijdens de slaap, dat de huid nieuwe cellen aanmaakt.

Verantwoordelijk voor het in slaap vallen is de zogenaamde biologische klok. Bij ons, mensen wordt deze voornamelijk bepaald door de afwisseling van dag en nacht en de sociale factoren, die zij met zich meebrengt. In normale omstandigheden is ons prestatievermogen zo tegen de middag het grootst om daarna gestadig af te nemen. De lichaamstemperatuur, die juist dan haar piek heeft bereikt, geeft daarvoor een indicatie. We raken vermoeid en leggen – nachtelijke uitspattingen daargelaten – ons moede hoofd te rusten. Warme dekens en een ontspannen houding doen de rest, we vallen in slaap.

Dromen is belangrijk

Slapen is een proces, dat bestaat uit verschillende cycli van anderhalf tot twee uur. De eerste cyclus is het belangrijkste: we slapen dan het diepst. Populair gezegd bestaat iedere cyclus voor een kwart uit een sluimertoestand, voor de helft uit een diepe slaap en voor een kwart uit de droom- of REM-slaap. De REM-slaap wordt gekenmerkt door snelle oogbewegingen (Rapid Eye Movements) en het is deze slaap waaruit

we spontaan ontwaken met dromen, die we ons vaak kunnen herinneren. Overigens is het niet zo, dat we alleen dan dromen. Tijdens de diepe slaap dromen we ook, maar daarvan zijn we ons zelden bewust.

Dromen is belangrijk. Behalve dat we tijdens het dromen de indrukken van de dag verwerken en ons ontdoen van overvloedige informatie, blijkt uit proeven in speciale slaaplaboratoria, dat het noodzakelijk is voor de opbouw van het geheugen. Bij proefpersonen, die kunstmatig uit hun slaap werden gehouden, nam het geheugen zienderogen af evenals het concentratie- en prestatievermogen. Ze reageerden geprikkeld en werden vijandig. Na zestig uur ging het lopen een stuk moeilijker – denk aan de term 'slaapdronken' – en ze gingen stemmen horen.

Slapeloosheid

De meeste mensen die slecht slapen zijn overdag geradbraakt, maar s' avonds lijkt alle moeheid plotseling verdwenen en kunnen ze de slaap niet vatten. Veel mensen kunnen juist niet slapen uit angst voor slapeloosheid. Bij ou-

deren is deze paradox oorzaak nummer één. Jongeren worden relatief vaker uit hun slaap gehouden door problemen met betrekking tot werk en relaties of het gebrek daaraan.

Iedereen kent wel wat huismiddeltjes om in slaap te komen en weet dat je beter geen koffie kunt drinken voor het slapen gaan. Misschien minder bekend is dat chocolade en rookwaren een zelfde effect kunnen hebben als dat beruchte kopje koffie. Een glas alcohol kan helpen, maar net als bij slaapmiddelen is de slaap minder diep en dus minder gezond. Je kunt beter slapen als je behoeften bevredigd zijn. Zwaar tafelen is echter af te raden.

Het is niet verstandig om laat op de avond nog met emotionele zaken bezig te zijn. Het kan helpen om voor je gaat slapen, je zorgen op te schrijven en wat je van plan bent eraan te gaan doen. Ook een hulp kan zijn de 'gedachtenstop': als je aan het piekeren slaat, roep je 'stop' en ga je aan iets minder problematisch denken. Of: de gebeurtenissen van de dag doornemen in omgekeerde volgorde. Het is aanbevolen zo beeldend mogelijk te denken. Schapjes tellen doe ik niet meer. Ik wilde altijd persé op een mooi rond getal uitkomen en was geneigd om schapje negenduzendzeshonderdzoveel persoonlijk de nek om te draaien. Als niets helpt, kun je er maar beter even uitgaan en je gedachten verzetten.

Moeilijker ligt het voor degenen die een gebrekkig slaapsysteem hebben of door pijn wakker liggen. Voor hen is vaak het gebruik van slaapmiddelen de enige uitweg. Moderne slaapmiddelen zijn behalve slaapverwekkend ook angstdempend en spierontspannend. Bij een hoge dosering of langdurig gebruik is er het gevaar van verslaving. Op een lege maag kan met een lagere dosis een beter effect bereikt worden. Slaapmiddelen werken lang na. De gevolgen voor het rijgedrag en het werken met machines moeten niet onderschat worden.

Napoleon

Tot slot een paar kanttekeningen. Het lichaam heeft voortdurend de neiging een slaapttekort in te halen. Men ligt vaak minder lang wakker dan men denkt. Twee, drie keer op een nacht wakker worden is normaal.

De behoefte aan slaap verschilt sterk per individu en wordt minder naarmate men ouder wordt. Babies slapen zo'n zestien tot twintig uur, de gemiddelde volwassene houdt het op zeven à acht uur per nacht, maar er zijn uitschieters. Of je een kort- of een langslaper bent, wordt waarschijnlijk erfelijk bepaald. Van Napoleon, een uitgesproken kortslaper, is de volgende uitspraak bekend:

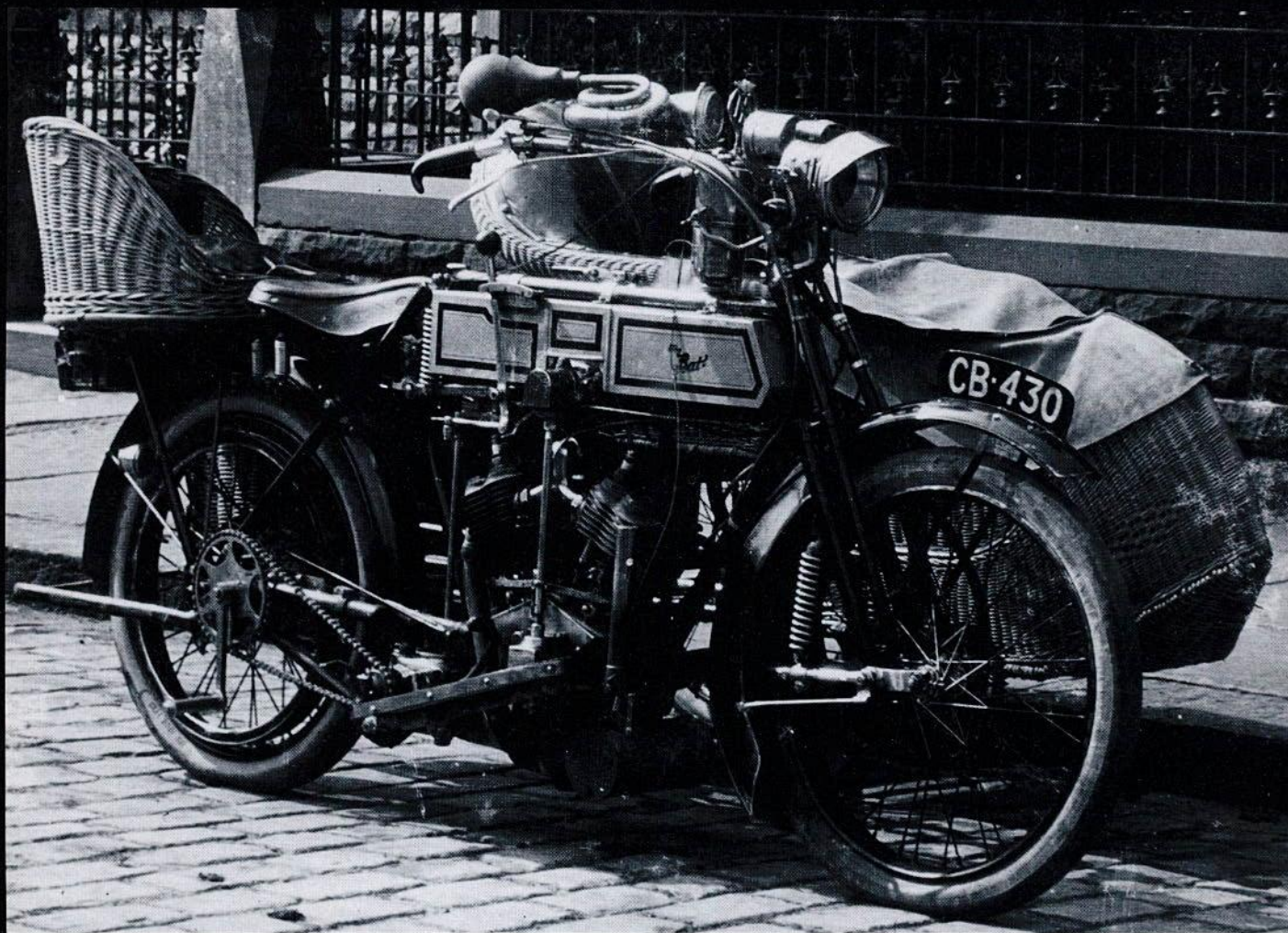
*"quatre pour des hommes
cinq pour des femmes
six pour des idiots"*

Gelukkig kan ik dat met mijn ruim acht uur per nacht onmogelijk vertalen. Ik weet nog net wie het heeft gezegd.

Sjon Kootwijk

Foto Rienk-Jan Huizinga

Een beetje oud

Mijn garageman vindt dat ik moet denken over een nieuwe auto. Je hebt tegenwoordig, zegt hij, zulke prachtige modellen. Bijvoorbeeld een auto met vierwielaandrijving en een extra grote achterbak. Dat lijkt hem echt een auto voor mij en mijn hond Sam. En hij heeft ook een folder van een auto die 200 kilometer per uur kan rijden. Dat lijkt hem ook wel wat voor mij. Hij kent mij al jaren, dus hij weet precies welke auto's ik mooi vind. Ik sta gewoon te watertanden bij zijn folders.

„Maar”, zeg ik, „wat mankeert er nou eigenlijk aan die ouwe auto van mij? Waarom moet ik volgens u een nieuwe?”

„Oh”, zegt de garageman, „die ouwe auto van u die is... hoe moet ik het zeggen, die is gewoon een beetje oud.”

Nu ja dat klopt wel. Die auto heeft al meer dan 160.000 kilometer gereden, dat is vier keer de wereld rond. Als ik hem 's morgens uit de schuur haal

kreunt hij alsof hij wil zeggen: alstublieft niet nog een keer de wereld rond! Bij een stoplicht maakt hij soms een hoestend geluid waarbij hij op en neer staat te veren. Ja, hij is gewoon een beetje oud.

Dus ik heb een advertentie gezet. Ik moet deze auto eerst kunnen verkopen, anders heb ik niet genoeg geld voor een nieuwe.

Gisteravond kwam er iemand kijken. Een meneer van een Jaminwinkel waar ik wel eens kom.

„Zo Pauka”, zegt hij, „ga je dat ouwe ding opruimen?” Hij liep om de auto heen en schopte tegen de banden. Sam zat naast me een gromde zachtjes.

„Dat is die meneer van die boterkoeken weet je wel”, zei ik tegen Sam. Want in zijn eigen winkel was die meneer altijd heel aardig. Als er oude boterkoeken waren mocht Sam die opeten. En in zijn eigen winkel zei die meneer ook nooit je en jij tegen mij, hij was altijd juist heel beleefd.

Hij sloeg op de motorkap. „Doe die eens open”, zei hij.

Volgens mij had hij helemaal geen ver-

stand van auto's en deed hij maar wat, hij trok aan draden en kneepte in slangen enzovoort. Zelf ben ik daar altijd heel voorzichtig mee, want het kreunen en hoesten wordt volgens mij erger als er iemand zomaar in een auto z'n binnenste gaat rommelen.

„Ik heb het wel gezien”, zei de Jaminman, „je kan de klep wel dicht doen.” Hij schopte nog een keer tegen alle banden. „Nou”, zei hij, „wat moet je hebben voor dat ding?”

Ik liet de motorkap zakken en zei: „Ik doe hem niet weg.”

Pång, de motorkap sprong in het slot. Daarna kwam er uit het binnenste van de auto een soort kreun, maar dit keer leek het me een kreun van opluchting.

Tom Pauka

Grande Parade du Jazz

Frans festival een ware openbaring

Na jarenlange fysieke ontberingen te hebben doorstaan op het North Sea Jazz Festival, besloot ik mijn heil deze zomer eens ergens anders te zoeken. Na ampele overweging werd dat het festival te Nice, dat van 8 tot 18 juli onder de naam Grande Parade du Jazz voor de vijftiende maal in de tuinen van Cimiez werd georganiseerd. En om maar meteen met de deur in huis te vallen: Indien u, geachte lezer, nog eens een reeks concerten wilt bijwonen, waarbij bewegingsvrijheid en voldoende zitplaatsen gegarandeerd zijn, dan is Nice iets voor u, temeer daar het gemêleerde publiek (jong en véél oud) voor een buitengewoon ontspannen sfeertje zorgde.

Met het bovenstaande wil ik Paul Acket en zijn medewerkers beslist geen kat geven, want hetgeen zij ieder jaar weer voor elkaar krijgen verdient alle lof. Maar misschien is het succes wel te groot geworden! Overigens wil ik nog wel opmerken, dat Paul Acket elk jaar voor de pers een aantal kaarten beschikbaar stelt, wat ik persoonlijk van de Franse organisatie niet kan zeggen. Op mijn schriftelijke verzoek om faciliteiten en informatie hoorde ik taal noch teken, hetgeen op z'n minst onbeleefd mag worden genoemd. Maar genoeg over organisaties enz., het gaat uiteindelijk om de muziek.

Welnu, het affiche van Nice vermeldde een groot aantal beroemde namen, die op drie verschillende podia onder de noemers swing, bop, blues en fusion te zien en te horen waren. Geen avantgarde dus! De festiviteiten begonnen elke dag om 5 uur 's middags en eindigden rond middernacht. Omdat ieder podium zijn eigen programmering had, moest er ook hier weer gekozen worden.

Vele musici bleven echter enige tijd in Nice en zodoende kon elke bezoeker met een beetje passen en meten een maximaal aantal concerten bijwonen. Een en ander vergde dan wel een behoorlijke investering, want bij een dagelijkse toegangsprijs van ongeveer f 40,— kom je na 11 dagen toch op een aardig bedrag uit. En dan ga ik nog voorbij aan de culinaire verleidingen, waaraan de argeloze bezoeker zich in de fraaie tuinen blootgesteld zag.

Count Basieband

Ook ik stelde voor mezelf een spoorboekje samen, waarbij stations als Miles Davis, Kenny G., Herbie Hancock en George Benson bijv. niet werden aangedaan, maar wel de Count Basie band. Door de listige programmering was ik in staat twee volledige concerten bij te wonen, die een geheel verschillend karakter hadden. Het eerste optreden kenmerkte zich door rommelige ensembles en ongelijke inzetten, hetgeen ik van deze geoliede machine niet ver-

wacht had. Gelukkig was het solowerk van bijv. altist David Glasser en trompettist Byron Stripling wel prima in orde. Vooral de laatste maakte op mij grote indruk en deed soms zelfs een beetje aan Clifford Brown denken! Het tweede concert van enkele dagen later stond als een huis en ook leider Frank Foster speelde zijn feature 'A Time For Love' veel beter dan de eerste keer, toen hij soms zelfs wat vals klonk. Het was trouwens opvallend hoeveel soloruimte tenorist Kenny Hing tijdens dit tweede gebeuren kreeg. Hoe dan ook, de Basieband revancheerde zich op deze avond duidelijk voor de eerdere matige prestaties. Waarschijnlijk werkte de grotere publieke belangstelling inspirerend op Foster en zijn mannen.

Kwintet Alden/Barrett

Een groep, die zelfstandig én als basis voor talloze solisten gedurende het hele festival enorm actief bleef, was het kwintet van gitarist Howard Alden en trombonist Dan Barrett. Ik heb deze formatie verschillende sets mogen beluisteren en ik moet zeggen dat de heren buitengewoon elegante muziek maakten die ook nog eens lekker swingde. Tijdens dit eerste optreden voegde trombonist Urbie Green zich bij het gezelschap en het was een genot zijn prachtige geluid weer eens te horen in stukken als 'The Song Is You' en 'Old Folks'.

Samen met Dan Barrett deed hij zelfs de vroegere Jay en Kai-tijden herleven. De ritmesectie van deze groep – met dus Howard Alden, Frank Tate en Jackie Williams – begeleidde op een andere avond vibrafonist Lionel Hampton, tenorsaxofonist Harold Ashby en klarinettist Kenny Davern, terwijl organisator George Wein achter de piano zat. Ik had hier geen hoge verwachtingen van omdat Hampton en Ashby toch eigenlijk vergane glorie vertegenwoordigen, maar gelukkig werd ik in het ongelijk gesteld. Werkjes als 'Avalon' en 'Oh Lady Be Good' kregen een prima vertolking met voor iedereen voldoende soloruimte. Het was echter wel Kenny Davern die met superieur klarinet spel de show stal.

Jimmy Heath en Al Grey

De avond van woensdag 12 juli was een gedenkwaardige. Nadat ik eerst een pijnlijk slecht optreden van Joe Newman en Ernie Wilkins had moeten aanhoren, waarbij de voortreffelijke pianist

Trombonist Al Grey bracht een verrassing mee: saxofonist Turk Mauro

Foto Theo Carree

Richard Wyands met de minuut zichtbaar ouder werd, begaf ik mij naar het Arenapodium waar achtereenvolgens de groepen van Jimmy Heath en Al Grey zouden spelen.

Heath begon het feestje met een werkelijk sublieme set, daarin uitstekend bijgestaan door gitarist Tony Purrone, die voor mij eigenlijk een openbaring was, hoewel ik hem toch al vaak op de plaat had gehoord. Live is echter meestal een zuiverder graadmeter. Leider Jimmy Heath bleek na zijn hartproblemen weer geheel de oude te zijn en legde daarvan indrukwekkend getuigenis af in thema's als 'High Fly' en 'Blue Bossa'. Later zou ik nog een paar sets van deze formatie bijwonen, die hetzelfde hoge niveau hadden.

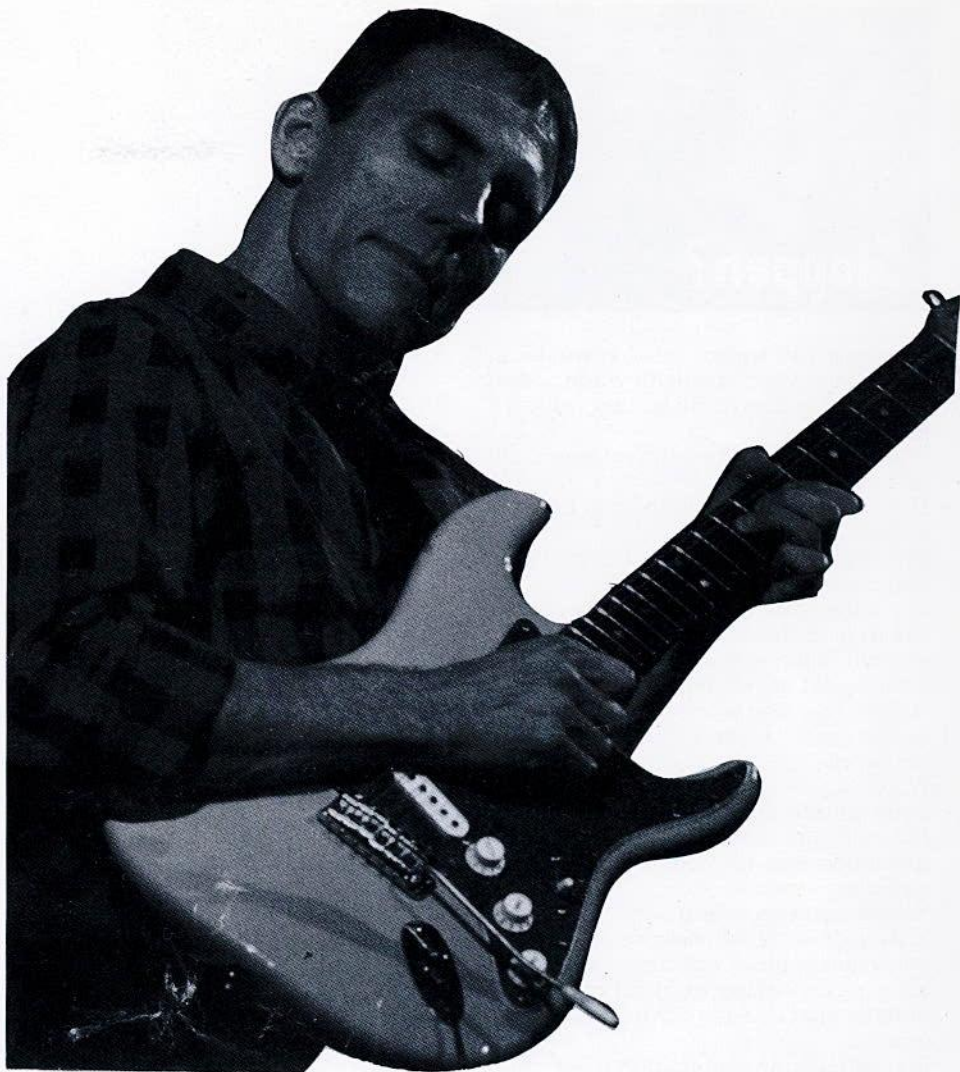
Trombonist Al Grey bracht een verrassing mee. In plaats van veteraan Teddy Edwards beklom baritonsaxofonist Turk Mauro de Bühne en dat hebben we geweten. Met zijn enorm swingende spel kreeg Mauro het hele publiek plat en Al Grey werd daardoor duidelijk geïnspireerd. Nooit hoorde ik de oude meester beter!

Het was trouwens toch een festival voor trombonefreaks, want naast de al eerder genoemde heren waren ook nog Britt Woodman, Jimmy Knepper en Bill Watrous te horen, terwijl een jong Frans talent met de naam Denis Leloup werkelijk alle sterren van de hemel blies.

Tegenvallers

Muzikale teleurstellingen waren er echter ook. De Charles Mingus Super Band bijv. had toch wel wat moeite met de soms gecompliceerde nalatenschap van de vroegere brombeer, hetgeen zich uitte in een wat te wisselvallige performance. Dat er toch ook nog wel wat te genieten viel kwam door de solistische bijdrage van trompettist Lew Soloff en vooral pianist John Hicks. Wat is die man toch goed!

Ook enigszins tegenvallend was het optreden van het Tommy Smith kwartet, maar misschien had ik me hier wel te veel van voorgesteld. Ik had namelijk ooit via de cd 'Whiz Kids' kennisgemaakt met deze jonge Schotse tenorist en daar hield hij zich naast Gary Burton meer dan voortreffelijk staande met een volstrekt eigen geluid. Die sound was er nu ook wel, maar als zovaak bij jonge musici werd er uitsluitend eigen werk gespeeld, dat soms bol stond van de pretenties, maar waaraan elementaire begrippen als gevoel en swing nogal eens ontbraken. Ook hier was de pianist eigenlijk de meest opvallende figuur. Jason Rebello toonde zich een zeer begaafd muzikant, die zich duidelijk het best thuisvoelde in het door de groep zelf gecreëerde labyrint. De beide begeleiders met de toch roemruchte achternamen Dankworth en Tracey konden de zaak ook niet echt lekker op de rails krijgen en zo kwam er een zekere matheid over het concert te liggen. Tommy Smith zelf kwam pas in het laatste stuk, 'Springtime' geheten, wat beter los en lichter bleek ook gelijk zijn grote talent.

Larry Carlton deed onnavolgbare dingen op akoestische gitaar

Verrassing

Een zeer aangename verrassing werd ons bereid door de Franse formatie Saxomania, bestaande uit twee altten, twee tenoren plus ritme. De groep speelde covers van Basie en Ellington, die met een enorme power en groot enthousiasme over het voetlicht werden gebracht. Het perfecte samenspel, dat ik eerder bij de Basieband miste, was hier wel aanwezig en omdat de heren ook solistisch goed uit de verf kwamen mocht er van een geslaagd optreden gesproken worden. Vooral leider-altist Claude Tissendier kon mij in stukken als 'Broadway' en 'It Don't Mean A Thing' zeer bekoren.

Larry Carlton weergaloos

Het laatste volledige concert dat ik bijwoonde, was tevens een van de beste. Gitarist Larry Carlton kwam met medewerking van zijn band even bewijzen, dat hij de gevolgen van die vreselijke aanslag althans muzikaal weer helemaal te boven is. Carlton speelde werkelijk weergaloos met die van hem bekende prachtige sound en werd ondersteund door een toetsenist, Terry Trotter, die nu eens niet alles dichtsmeerde,

maar voor soms sprookjesachtige achtergronden zorgde en ook zeer sterke solo's ten beste gaf. Rietblazer Albert Wing bleef hier iets bij achter, maar bassist Jimmy Earl en slagwerker John Ferraro toonde zich volkomen opgewassen tegen de muzikale uitdagingen die leider Carlton hun soms voorschotelde. Ook op de akoestische gitaar liet de Amerikaanse meester onnavolgbare dingen horen, die het publiek tot grote geestdrift brachten. Larry Carlton toonde aan, dat zijn 'leertijd' bij de Crusaders niet voor niets is geweest. Het enige minpuntje tijdens dit verder fantastische optreden was het geluidsvolume. Maar ja, als oudere jongere van ruim vijftig vind je het al gauw te hard! Tussendoor ving ik ook nog flarden op van andere muzikanten als Clark Terry, Jimmy Smith en Chico Hamilton, maar voor een juiste beoordeling moet je de hele set kunnen beluisteren. Resumeerend moet ik zeggen, dat dit festival voor mij een openbaring was en dat ik hier de ambiance terugvond, die ik al lang verloren waande.

Theo Carree

Stoppen?

De eerste vier weken was het wel leuk. Iedereen in de discotheek wilde weten hoe het is in dienst. Hij kon z'n verhalen kwijt.

Wel wat aangedikt en zijn rol was altijd de beste, logisch toch?

Maar nu, langzamerhand komt het hem z'n keel uit.

Die opgeklopte verhalen, het lukt hem niet meer.

Sommige van z'n vrienden beginnen ook al te zuchten als er toch weer eens iemand is die wat wil weten.

Hem breekt het zweet dan uit. Hij heeft het nog tegen niemand durven zeggen, maar eigenlijk baalt hij van die hele zooi.

Wordt hij er doodziek van en wil het liefst emigreren.

Het valt allemaal zo tegen. Het enige wat hij doet is stompen en zich aanpassen.

Voortdurend en overal.

's Avonds ontbreekt hem de energie om een krant te lezen, als die er al is.

Uit pure verveling gaat hij maar mee naar de stad en sjokt achter de anderen aan.

Is zelfs meegeweest naar een sex-club. Heeft daar aan de bar gewacht tot de anderen terug kwamen.

Een mietje noemden ze hem, een moedersjochie en meer van die ongein.

De volgende keer willen ze zelfs voor hem betalen, want hij moet toch ook een echte kerel worden.

Stompen en aanpassen dus, dat is wat hij geleerd heeft.

Stompen en aanpassen, of is er soms een andere mogelijkheid?

Stoppen misschien? Maar hoe vertelt hij dat in de discotheek.

WIKLA

'n Verwante? Broer? Vader?

De oorlog leeft in mij als een angstige tijd:

geronk van eindeloze formaties vliegtuigen

gerommel van beschietingen gebulder van kanonnen.

Angstige ouders, evacués verdrietige mensen, treurend om slachtoffers van oorlog.

Ik loop over het kerkhof verbaasd

ik voel geen haat

maar een intens medelijden.

Slachtoffers van oorlog

Slachtoffers van waan

van de waan-zin van oorlog.

Eenmaal in die collectieve waan kan een mens dan nog helder denken?

Nog orde scheppen in de toch al beperkte informatie?

Kan een mens dan nog besluiten: ik stap hieruit?

Slachtoffer van waan, van oorlog.

Zij, toen...

Wij, nu...?

Zien wij helder?

Overzien wij de consequenties van militaire vorming en opleiding?

Overzien wij de consequenties van bewapening en denken in machtsblokken?

Zie jij helder?

Zou jij slachtoffer kunnen worden van oorlogswaan,

van oorlogsdanken?

Of ben jij al slachtoffer van de waan-zin van oorlog?

Steven

schrijven'. Verwonderlijk, want in mijn brief heb ik op geen enkele wijze de indruk gewekt dat het om een voor publicatie bedoeld ingezonden stuk ging. Gelet op de eerste alinea van de reactie van Freek Pol en de late publicatie lijkt het erop dat mijn brief slechts afgedrukt is ter illustratie van het artikel van Freek Pol op dezelfde pagina.

2. Freek Pol vindt het een beetje raar dat mensen zich door papieren woorden laten kwetsen of beledigen. Een uiterst merkwaardige opvatting is dit, mede gezien de rechtspraak betreffende de publicaties van het echtpaar Goeree. Papieren woorden doen blijkbaar toch iets. Hoe heeft Freek Pol met zijn opvatting ('die woorden doen immers toch niets') nog zin in publiceren? Woorden hebben toch een doel?

3. Freek Pol beweert ('en daar gaat het hier om', zo schrijft hij) dat ik een on-christelijk blad verwijt dat het niet christelijk is. Dit is een versimpeling van de werkelijkheid, want ik heb dat niet geschreven. Er is verschil tussen het niet gebruiken van de naam van God en het gebruik in negatieve zin.

4. De vraag die bij mij overblijft is waarom mensen die niet in God geloven, toch Zijn naam misbruiken.

Hoogachtend,

J. Klooster,

Jan van Dieststraat 14

8277 AM Grafhorst

Ontmoetingsweekend

In het weekend van 6 tot 8 oktober 1989 organiseert de Homo-/Lesbische Werkgroep van het Humanistisch Verbond voor de 19e maal een ontmoetingsweekend. Het weekend staat open voor homoseksuelen en lesbiënes, biseksuelen en hetero 's. Het speelt zich af in vormingscentrum 'De Kapellerput' te Heeze, bij Eindhoven.

De deelnemers en deelnemsters kunnen kiezen uit tien praatgroepen en workshops, zoals: kontakt maken, alleen: keuze of noodzaak? lesbische liefde en seksualiteit, massage, leef-tijd, dromen, en andere.

De deelnameprijs bedraagt f 110,- tot f 160,-, naar inkomen; leden van het HV krijgen reductie.

In september verschijnt het nieuwe nummer van 'Van 't Zelfde', het blad van de Homo-/Lesbische Werkgroep van het Humanistisch Verbond. Daarin staat ook uitgebreidere informatie over het weekend. Het blad, met een inschrijfformulier, is gratis aan te vragen bij:

HV-Homo-/Lesbische Werkgroep
Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Tel.: 030-318145, Ariane de Brauw (tijdens kantooruren).

Het oorlogskerkhof onafzienbare rijen, kruizen in het gelid. Meer dan dertig duizend Duitse militairen.

Allemaal jonge mannen

Een ouder echtpaar zoekt naar een naam

Geachte redactie,

Graag zie ik de volgende reactie vermeld in EGO.

1. In EGO van juni zag ik dat mijn brief van 31 maart was afgedrukt in de rubriek 'lezers

Grafhorst, 16 juni 1989

De vertekening van de vrede

De Amerikaanse president George Bush begint voor twijfelaars langzamerhand een aardige man te worden. Over de Sovjet-president Gorbatsjov waren we het in het Westen al eens: zo'n vredelievende Sovjetleider hebben we nog nooit meegemaakt.

Dat wordt dit jaar dus een vrolijke vredesweek. Aardige leiders van Grote Mogendheden die ernst maken met de afschaffing van bestaande bewapening. Dat is natuurlijk niet genoeg, want er worden nog steeds nieuwe wapens ontworpen op de tekentafels. En die moeten dus ook worden aangeschaft: de B1 bommenwerper en de Stealth bommenwerper en alle mogelijke chemische en biologische wapens.

Toch is het al een winstpunt dat de koude-oorlog achter de rug lijkt. Want onder president Reagan werden de Amerikanen versterkt in hun opvattingen dat alle landen die kritiek hadden op het Kapitalisme behoren tot het Communistische Rijk van Satan. Dat hoor je Bush niet zeggen, maar helemaal gerust kun je er toch nog niet op zijn dat Bush en zijn Amerikanen nu echt toleranter zijn geworden ten opzichte van andersdenkenden.

Bush: aardiger dan Reagan...

Want die George Bush mag dan aardiger zijn dan Reagan en hij mag dan verstandiger klinken dan de Kruisridder van de afgelopen jaren; dat wil nog

niet zeggen dat deze Amerikaanse president daarom altijd gelijk heeft. Zo zegt Bush vaak dat hij de Sovjetunie 'verwelkomt in de volkerengemeenschap'. Letterlijk zei hij in Leiden op 17 juli 1989: "Wij hebben nu de mogelijkheid om de Sovjetunie in de volkerengemeenschap te integreren."

Zou de Amerikaanse president echt denken dat de Sovjetunie daar tot nu toe geen deel van uit maakte? Bush weet toch ook dat de Sovjetunie een van de oprichters van de Verenigde Naties is? De Sovjetunie zit samen met de vier andere Grote Mogendheden in de Veiligheidsraad. Met hetzelfde vetorecht, als waar de VS gebruik van maakt. Over het lidmaatschap van de volkerengemeenschap heeft de Amerikaanse president eenvoudig niets te zeggen, ook al staan sommige landen hem misschien

niet zo aan.

Bush maakt het gelukkig niet zo erg als Reagan, die de vroegere huurlingen van de Nicaraguaanse dictator Somoza voor 'vrijheidsstrijders' versleet en hen jarenlang steunde in hun terrorisme tegen de wettige Nicaraguaanse regering. Reagan werd daarvoor op zijn vingers getikt door het Internationaal Gerechtshof in Den Haag, want de VS gedroeg zich tegenover Nicaragua niet zoals een lid van de volkerengemeenschap zich behoorde te gedragen.

...maar niet minder arrogant

Maar Bush moet beter op zijn woorden passen. Want stel je voor dat andere landen zijn ideeën eens gaan toepassen op de VS. Stel je voor dat in de VN een land zou zeggen: "Wij vinden dat de VS zich langzamerhand weer wat fatsoenlijker is gaan gedragen. Wij willen Amerika weer verwelkomen in de volkerengemeenschap. Maar dan moet het land eerst ernst maken met de gelijke burgerrechten; de doodstraf voor kinderen moet worden afgeschaft; en de miljoenen hongerlijdende Amerikanen moeten eerst een menswaardig bestaan krijgen. Verder moet de VS ophouden met dictaturen te steunen. Zolang zullen wij de VS buiten ons volkerengemeenschap houden."

De Amerikanen zouden gepikeerd zijn over zoveel arrogantie. Maar tegenover anderen gedraagt de Amerikaanse regering zich wel zo arrogant.

Bush ziet er uit als een vredelievender man dan ijzervreter Reagan. Maar ook Bush lijdt aan patriottische eigenwaan, ook hij monopoliseert de 'ware vrijheid'. Ook hij denkt dat zijn land de 'vrijheid' in pacht heeft. En zo'n opvatting blijft een obstakel voor vrede.

Karel Roskam

De produktiviteit van de Vlaamse tekenaar Kamagurka (ps. voor Luc Zeebroek) blijft ongekend hoog. Zo tekent hij wekelijks voor de Haagse Post, het Belgische TV-blad Humo en nog een aantal tijdschriften, geeft sinds 1987 (samen met Herr Seele) zijn eigen tijdschrift Lava uit en maakt aan de lopende band nieuwe bundels met strips en cartoons. Van zijn hand, samen met Herr Seele, verscheen onlangs het vierde Cowboy Henk-album: 'Cowboy Henk in de Benelux'. Voor de liefhebbers weer een niet te versmaden bundeling

morbide grappen en grollen.

In een vraaggesprek met de Haagse Post zei Kamagurka vorig jaar: "Mijn droom is een meter bull-shit op de plank te hebben". Wanneer Kamagurka in dit tempo doorgaat zal hij daar snel aan toe zijn. Voor zijn fans is het te hopen dat hij tegen die tijd van die ene meter er minstens twee zal hebben gemaakt.

Kamagurka en Herr Seele: *Cowboy Henk in de Benelux*. De Harmonie, Amsterdam 1989, 48 blz. f 10,90. (WH)

boeken

Chili

Dit voorjaar verscheen van de Chileense schrijver Ariel Dorfman 'Het laatste lied van Manuel Sendero'. Door elkaar heen lopen de verhalen van een aantal Chileense ballingen en de zoon van Manuel Sendero. De zoon

Ariel Dorfman

Het laatste lied van Manuel Sendero

Uitgeverij An Dekker

van Manuel Sendero weigert geboren te worden zolang Chili wordt geteisterd door de dictatuur van Pinochet. Samen met talloze andere baby's voert hij een hopeloze – prenatale – strijd. De verschillende door elkaar heen lopende verhalen zijn misschien niet onaardig, maar de manier waarop de schrijver ze vertelt is dermate warrig, dat er een onsamenhangende woordenschat van ruim vierhonderd pagina's is ontstaan. Op de meest onverwachte ogenblikken duiken steeds weer volstrekt onbekende personages op, zodat de rode draad van het boek voor mij niet te volgen was. Geboeid heeft het boek me geen moment. **Ariel Dorfman: Het laatste lied van Manuel Sendero.** An Dekker, Amsterdam 1989. 425 blz. f 39,50. (WV)

Decadente ballen

'Esprit de corps' is de uitstekende debuutroman van Kees van der Pijl. De hoofdpersoon, een kleinburgerlijke schijfhaas, wordt opgebeld met de vraag of hij deel wil nemen aan een reünie van zijn groepje Leidse corpsstudenten, zonder uitzondering zonen van steenrijke industriëlen, invloedrijke rechters en dergelijke. De aanleiding voor de reünie is, dat één van hen zojuist minister is geworden. Op dat moment komt een gebeurtenis uit de ontgroenings-tijd bij hem naar boven: op het aardedonkere en winderige

strand tussen Katwijk en Noordwijk bezwijkt een Leidse corpsbal aan het geweld van de groentijd. De gruwelijke – waar-gebeurde! – gebeurtenissen hebben geen gevolgen voor de aankomende captains of industry, officieren van justitie en de latere minister.

Van der Pijl geeft een mooi beeld van het studentencorps uit het einde van de jaren zestig, gedomineerd door decadente ballen uit burgerlijke milieus, waarvan er zelfs één blijkt te worden aangestoken door de studentenrevolte van Parijs '68 en overweegt lid te worden van D66!

Kees van der Pijl: Esprit de corps. De Harmonie, Amsterdam 1989, 232 blz. f 29,90. (WV)

Arabisch vrouw

Nawal El Sadaawi heeft de laatste jaren ook in Nederland meer bekendheid gekregen. Van deze Egyptische vrouwenarts die in haar werk een duidelijk beeld schetst van de positie van de vrouw in de Arabische wereld, is onlangs opnieuw een roman verschenen: 'De val van de Iman'. Deze roman is het verslag van een droom en moet ook als zodanig gelezen worden. Het is geen echt gestructureerd verhaal, maar de uiteenlopende gedachtenflarden en opgeroepen beelden leiden steeds weer tot de centrale vraag waar de roman om draait: Waarom gaan de mis-

dadigers vrijuit en worden de slachtoffers gedood? Deze vraag krijgt gestalte in de hoofdpersoon Bint Allah (dochter van God) die gedood wordt door de mannen die haar gebruikt hebben.

Nawal El Sadaawi: De val van de Iman. An Dekker, Amsterdam 1989, 230 blz. f 32,50. (KH)

Oppervlakkige roman

Van de (scenario-)schrijver van The Glittering Prizes, Frederic Raphael, verscheen enkele maanden geleden de roman 'Na de oorlog' in vertaling op de markt.

In deze breed opgezette, lijvige roman tracht de auteur door middel van de levensbeschrijvingen van Michael Jordan en zijn zuster Rachael een tijdsbeeld van het naoorlogse Engeland tot aan het begin van de jaren zeventig te

geven. De roman verplaatst zich van het Devon in oorlogstijd naar o.a. Duitsland, Parijs, Griekenland en Afrika. Het leven in het naoorlogse Engeland komt in het geheel niet uit de verf. Het blijft steken in het verhaal van een bepaalde bovenlaag. Al met al een weinig gestructureerde, oppervlakkige roman, die misschien de 'Anglo-fielen' nog wel zal aanspreken, maar zeker niet het grote publiek.

Toch is deze roman verfilmd. Het is echter zeer de vraag of de tiendelige TV-serie (op België reeds uitgezonden) brede lagen kijkers zal weten te boeien. Wie weet ziet men zelfs kans van zo'n boek nog iets te maken.

Frederic Raphael: Na de oorlog. Agathon, Houten 1989, 431 blz. f 49,50. (WH)

Autobiografie

'Het hoofd boven water' is het eerste deel van de autobiografie van de Nigeriaanse Buchi Emecheta, één van de meest gelezen Afrikaanse auteurs van dit moment. Met dit boek sluit Emecheta haar serie romans met sterk autobiografische elementen als het ware af ('Vrouwenhandel', 'De prijs van de bruid' en 'Als een tweederangs burger').

Voor degenen die haar tot nu toe verschenen romans hebben gelezen zal deze autobiografie pas beginnen te boeien wanneer ze haar leven beschrijft na het stranden van haar huwelijk. Maar dan boeit het ook echt. Want wat deze zwarte vrouw met haar vijf kinderen, in haar strijd om zich een positie te verwerven in het blanke Engeland, laat zien grenst aan het onwaarschijnlijke. Uiteindelijk studeert ze als sociologe af. Het is vooral de relativiserende toon waarmee ze deze prestatie beschrijft die

aanspreekt.

Buchi Emecheta: Het hoofd boven water. In de Knipscheer, Amsterdam 1989. 335 blz. f 39,50. (WH)

Leeslust

Wie van literatuur houdt en van poëzie in 't bijzonder, moet het proefschrift van Maaïke Meijer niet ongelezen laten: **De Lust tot Lezen, Nederlandse dichters en het literaire systeem.**

Dat het boek me enige maanden heeft beziggehouden zat 'm niet in de forse omvang of de leesbaarheid. Integendeel, telkens stimuleerde Meijer mij om bundels van de besproken dichters uit de kast te halen voor herlezing (M. Vasalis, Neeltje Maria Min, Ankie Peijpers, Astrid Roemer, Elly de Waard, Ellen Warmond e.a.) of bundels te gaan kopen (Judith Herzberg, Hanny Michaelis, Mischa de Vreede). En daarmee heb ik meteen niet de geringste verdienste van dit boek aangegeven, met name voor 'gewone' lezers (m/v). Maar ook wetenschappelijk is dit proefschrift een baanbrekend werk, waar geen zichzelf respecterende literatuuronderzoeker, criticus of recensent om heen kan. Bewust liet ik nu de toevoeging '(m/v)' achterwege, omdat de genoemde beroepsgroepen (nog) grotendeels uit mannen bestaan, die bovendien vrijwel het hele terrein van de Ene Literatuur (menen te) beheersen. Die dominante Ene (lees mannelijke) Literatuur noemt Meijer een mythe. Wie al langer mijn recensies in EGO volgt, kent ook mijn doorlopende pogingen om die mythe te ontmaskeren en licht te laten schijnen op de 'tegen-literaturen' (vooral van vrouwelijke en niet-blanke auteurs).

De rode draad door Meijers hele boek is een verdediging van de interpretatie, waarmee ze ingaat tegen de tendens om de literaire interpretatie juist uit de academie te bannen. Ze voert een vurig pleidooi voor de zelf-reflexiviteit van de interpreter en ze vindt dat deze de eigen invalshoeken (en onvermijdelijke partijdigheid) in alle openheid aan zijn/haar interpretatie van een literair werk vooraf moet laten gaan. Toepassing daarvan zou misschien ook aan veel misstanden een einde maken, zoals het tot overdreven norm verheffen van de (alleen mannelijke) 'Vijftigers' of 'Experimentelen' of het volstrekte doodzwijgen van de jongste poëzie van Elly de Waard e.a. Nieuwe Wilden.

In dit kort bestek is onmogelijk recht te doen aan dit boek met 11 boeiende hoofdstukken over o.a. de mystiek van M. Vasalis, de ontzettingen van Judith Herzberg, de 'sexual' en 'textual politics' van Neeltje Maria Min (70 blz.) en de politiek van het lezen. Niet altijd makkelijk, wel fascinerend en stimulerend!

Maaïke Meijer: De Lust tot Lezen. Sara/Van Gennep, Amster-

Een juweeltje

Ruim twintig jaar nadat de roman 'Meisje van het strand' van de Indonesische auteur Pramodya Ananta Toer in feuilletonvorm was gepubliceerd kon het als nog, bij toeval, in boekvorm worden uitgegeven. Het manuscript werd namelijk, na de mislukte staatsgreep in Indonesië, in 1965 vernietigd. Zoals nog veel meer materiaal van Toer, die verdacht werd van linkse

sympathieën, na zijn arrestatie zoekraakte. Gelukkig bleek, jaren later, dat de universiteit van Canberra (Australië) de feuilleton op microfiche had bewaard. In 'Meisje van het strand' stelt Toer het feodale systeem van uithuwelijken aan de kaak. Hoofdpersoon is een 14-jarig meisje uit een vissersdorpje dat gedwongen wordt een huwelijk aan te gaan met de veel oudere, rijke Javaan Bendoro. Het meisje, dat tot aan dat moment gewend is te doen wat anderen haar zeggen, wordt nu in de rol gedrongen van degene die bevelen moet geven. Langzamerhand komt 'het meisje van het strand' erachter wat de diepste bedoelingen van 'haar man' Bendoro zijn. Uiteindelijk keert ze ontgoocheld terug naar haar dorp.

Het is buitengewoon jammer dat deel twee en drie van deze trilogie verloren zijn gegaan, zie hierboven, want dit boek is werkelijk een juweeltje.

Pramodya Ananta Toer: Meisje van het strand. Het Wereldvenster, Houten 1989, 238 blz. f 29,90. (WH)

Van China tot Vlinders

Al tientallen jaren verschijnen in de AO-reeks wekelijks informatieve boekjes over de meest uiteenlopende actuele onderwerpen. Van de deze zomer uitgekomen deeltjes (elk zo'n 20 tot 28 pagina's) noemen we er hier een aantal voor geïnteresseerden in het betreffende onderwerp. Over 'China' (nr. 2272) schreef de journalist F. Micklinghoff een korte boeiende politieke geschiedenis. Een cadans van bloed en bloei van de oude dynastieën tot en met de volksrepubliek onder Mao en de recente gebeurtenissen begin juni dit jaar.

T.g.v. het feit dat 1989 vlinderjaar is, schreef de natuurpublicist Sietzo Dijkhuizen een AO (nr. 2277) over 'Vlinders'. Zeer in-

formatief en geïllustreerd met vele fraaie kleurenfoto's.

Verder verschenen er nummers over: Het interview (2273); Telecommunicatie (2274); Twintig jaar na Apollo (2275); Willem de Koning, de wereldberoemde in Rotterdam geboren en in Amerika werkzame schilder en beeldhouwer (2276) en Baantjer, de veel gelezen schrijver van speurderromans (2278).

Belangstellenden kunnen de boekjes bestellen door overmaking van f 3,50 op giro 287934 t.n.v. Stichting IVIO/AO o.v.v. het gewenste nummer. Een abonnement is aanzienlijk goedkoper, nl. f 75 per jaar of f 39 per half jaar. (FS)

Het Mayerlingdrama

Van Martin Ros verscheen in dit herdenkingsjaar een boek over een menselijk en politiek drama van een eeuw geleden: 'Bloednacht Mayerling 1889-1945'. De intrigerende jaartallencombinatie in de titel (geboorte- en sterfjaar van Hitler) geeft al aan, dat Ros iets meer voor ogen stond dan alleen deze oude, altijd mysterieuze gebleven en tot de romantische verbeelding sprekende, moord/zelfmoordgeschiedenis nog eens op te rakelen. Wat gebeurde? Op 29 januari 1889 kozen/vonden de Oostenrijkse kroonprins Rudolf van Habsburg (30) en zijn laatste minnares barones Mary Vetsera (17) de dood in het jachtslot Mayerling, niet ver van Wenen. Drie maanden later wordt in dezelfde streek Hitler geboren. Ideologisch grotere tegenpolen dan Rudolf en Adolf lijken nauwelijks denkbaar. De intellectueel zeer begaafde en joodvriendelijke kroonprins was een Europees politiek denker, journalist, veelzijdig schrijver en ornitholoog. In de gedachtengang van Ros

zou Europa er na 1889 héél anders hebben uitgezien als deze Bloednacht niet had plaatsgevonden. Tja, als Hitler niet geboren was... Maar los van die spannende speculaties achteraf, vertelt Ros in zijn barokke stijl ook een uiterst boeiend en goed gedocumenteerd verhaal. Veel feiten, intriges en anecdoten over Rudolf en zijn ouders: keizerin Sisi en Franz Joseph, de burgerlijk conservatieve, klein-geestige keizer/koning van de Oostenrijks/Hongaarse dubbelmonarchie, die 68 jaar (1848-1916) aan de macht bleef. De 90 blz. tekst zijn aangevuld met een niet minder boeiend fotokatern van 64 blz. en uitvoerige bij-

schriften.

Martin Ros: Bloednacht Mayerling 1889-1945 Hadewijch, Antwerpen-Baarn 1989. 154 blz. geïll. f 24,50. (FS)

Beroemd of bemind

De verleidster met de blauwe ogen is op 11 december 1964 op vijftientachtjarige leeftijd aan longontsteking overleden vermeldt Françoise Giroud tot slot in haar boek over 'Alma Mahler, of de kunst te worden bemind.' Kort voor haar dood in New York noteerde Alma nog: *'Ik heb nooit echt van Mahlers muziek gehouden, nooit werkelijk belangstelling gehad voor Werfels geschriften* (wat Gropius deed heeft ze nooit begrepen, voegt Giroud ertussen), *maar Kokoschka, ja, Kokoschka heeft altijd indruk op me gemaakt.*' Een boek over 'de koningin van

Wenen', Alma Schindler, geboren op 31 augustus 1879, wier mogelijke carrière als componiste in de knop werd gebroken door haar eerste echtgenoot, de componist Gustav Mahler, die haar het componeren verbood. Na diens dood trouwde ze met de architect Walter Gropius, stichter van het Bauhaus, scheidde en trouwde met de naar Amerika uitgeweken schrijver Franz Werfel. Haar meest hartstochtelijke relatie met de expressionistische schilder Oscar Kokoschka leidde, tot zijn verdriet, nooit tot een huwelijk. Dat geldt overigens voor nog een reeks van minnaars. Bij al het vele dat kan worden (en ook is) gezegd over Alma Mahler - Giroud put uit de rijke bron van dagboeken, memoires en brieven van haar en boeken over haar - staat minstens één ding vast: Alma stuwde al 'haar' beroemd geworden mannen naar de toppen van hun kunstzinnige creativiteit. De 'weduwe Vierkunsten', zoals ze later wel eens oneerbiedig werd genoemd, werd zelf 'slechts' onvoorstelbaar bemind. Onvoorstelbaar, als je nl. Giroud's onsympathieke karakterschets van haar persoon mag geloven. En eerlijk gezegd kan ik dat moeilijk, want de vooraanstaande Franse journaliste Françoise Giroud maakt in dit boek op mij een oppervlakkige en weinig gemancipeerde indruk. Dat ik toch geboeid bleef had ook te maken met de toevallige en bijna naadloze aansluiting in plaats en tijd op het hiervoor besproken boek van Ros. Immers, het Wenen van rond de eeuw-

wisseling blijft fascinerend.

Françoise Giroud: Alma Mahler. De Prom, Baarn 1989. 199 blz. geïll. f 29,90. (FS)

In-zien

'Bij alles wat ik in mijn leven heb gedaan, ben ik tot de slotsom gekomen dat de belangrijkste reis die ik heb ondernomen, de reis in mezelf is. Of zoals Yeats heeft gezegd: "Het is niet de belangrijkste, het is de enige reis."

Aan het woord is Shirley MacLaine in haar nieuwste boek 'In-zien'. Het is het vierde in een reeks, waarin ze verslag doet van haar speurtocht naar zelfkennis en bewustzijnsverruiming. Het begon met 'Op glad ijs', gevolgd door 'Dansen in het licht' en 'Het hoort er allemaal bij'. Als een razende reporter gaat MacLaine steeds weer op zoek naar nieuwe spirituele ervaringen en laat ze de lezers in elk boek kennismaken met de meest merkwaardige en interessante figuren, vaak in de verste uithoeken van de wereld. Zo komt ze dit keer in contact met o.a. de beroemde Braziliaanse genezer Gasparetto, die in transe portretten schildert als was hij Rembrandt, Van Gogh of Picasso, ondergaan zij en haar vriendin psychische operaties door de Filippijnse dominee Alex Orbito en heeft ze een verrassende ontmoeting met de zwaar gehandicapte, befaamde natuurkundige prof. Stephen Hawking in Cambridge.

Ziekte in het lichaam begint met een energieblokkade in de geest, aldus MacLaine, en een bewuste, fundamentele herondering van gedachtenpatronen kan leiden tot een verandering van de fysieke werkelijkheid. Ten aanzien van dit soort zaken (energievelden, gedachtengolven, trillingsnivo's e.d.) blijken de modernste natuurkundige en bio-chemische inzichten steeds meer parallel te lopen met oude Oosterse en Indiaanse wijsheden en geneeswijzen. Zulke (her)ontdekkingen openen boeiende perspectieven voor de toekomst van de mensheid, lijkt me. En ook Shirley's speurtocht blijft ik voorlopig nog geïnteresseerd volgen.

Shirley MacLaine: In-zien Ankh-Hermes, Deventer 1989. 194 blz. f 24,50. (FS)

Karen en Wim Heij
Frank Spoelstra
Wessel Visser

WAT IS ER MOOIER DAN
VECHTEN VOOR DE VREDE...

